

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Zuzana Šůvová

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Ochrana lidského plodu

Vedoucí diplomové práce: prof. JUDr. Dagmar Císařová, DrSc.

Katedra: Katedra Trestního práva
Centrum zdravotnického práva

Rok: 2011

„Prohlašuji, že jsem předkládanou diplomovou práci vypracovala samostatně, všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány a práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.“

V Praze dne 19.12.2011

Ráda bych na tomto místě poděkovala paní Prof. JUDr. Dagmar Císařové, DrSc. za ochotu, trpělivost, a především za cenné rady a připomínky poskytnuté mi v průběhu tvorby této práce.

Obsah

Úvod	1
I. Ochrana lidského plodu ve světle současného právního řádu České republiky	16
I.1. Právní status lidského plodu	16
I.2. Postavení embrya in vitro	18
I.3. Mezinárodněprávní rámec ochrany lidského plodu	20
I.4. Ústavněprávní základy ochrany lidského života před narozením.....	24
II. Umělé přerušování těhotenství a jeho úprava v ČR	26
II.2. Stávající stav interrupční legislativy.....	28
II.3. Současný stav potratovosti v České republice.....	31
II.4. Srovnání se zahraniční interrupční legislativou.....	32
III.1. Trestněprávní ustanovení chránící lidský plod.....	33
III.3.1. Nedovolené přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy.....	34
III.3.2. Nedovolené přerušování těhotenství se souhlasem těhotné ženy	36
III.3.3. Pomoc těhotné ženě k umělému přerušování těhotenství	36
III.3.4. Svádění těhotné ženy k umělému přerušování těhotenství	37
III.3.5. Beztrestnost těhotné ženy.....	37
III.3.6. Nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem.....	38
III.3.7. Trestněprávní ochrana lidského plodu prostřednictvím zvýšených sankcí trestných činů	39
IV Práva přiznaná nenarozenému dítěti v právu soukromém.....	40
V. Vybrané problémy týkající se prenatálních forem života	41
V.1. Asistovaná reprodukce a ochrana lidského plodu při jejím využití.....	42
V.1.1. Ochrana lidských embryonálních buněk při provádění asistované reprodukce.....	44
V.2. Problematika těžce malformovaných plodů.....	45
V.2.1. Historie prenatální diagnostiky v ČR.....	47
V.2.2. Vrozené vady v České republice.....	48

V.2.3. Koncepce wrongul birth a wrongful life	48
IV.3. Institut matky hostitelky	51
Závěr	53
Seznam použité literatury	55
I. Knižní prameny	55
II. Periodika	56
III. Internetové zdroje	57
Abstrakt	59
Title	63
Klíčová slova – key words.....	63

Úvod

Při výběru tématu mé diplomové práce jsem volila téma z oblasti zdravotnického práva především z důvodu, že se jedná o velmi specifický obor práva, který je víc než které jiné obory závislý na vývoji a pokroku vědy, v tomto případě té medicínské. Tak jak se vyvíjí medicínská věda je zapotřebí, aby na tyto možnosti reagovala i společnost a samozřejmě i právo, které v sobě musí v oboru zdravotnického práva skloubit, jak vědu, tak i morálku, etiku a v neposlední řadě i ekonomickou únosnost celého systému zdravotnictví. Jedná se tak o obor, který nabízí velké množství otázek, které musí právo reflektovat a to takovým způsobem, aby právní normy byly využitelné po delší čas a přispívaly tak k právní jistotě ve vztazích na poli medicíny a zároveň dokázaly pružně reagovat na vývojové trendy ve vědě i ve společnosti.

Jedním z oborů medicíny, který ve druhé polovině dvacátého století zaznamenal velký pokrok, je reprodukční medicína. Díky vývoji reprodukční medicíny, tak začala padat tabu, která ve společnosti existovala po tisíciletí a otevřely se možnosti pro dříve nepředstavitelné řešení neplodnosti, ochrany před nechtěným početím, ale také možnosti výzkumu lidského zárodku a s tím spojené možnosti zásahů do přirozené reprodukce lidstva. Společnost se tak musela poprat s nelehkou situací, kdy před ní byly postaveny otázky, které byly do té doby zcela nemyslitelné, které však přinesly velký zvrat ve vnímání lidského života a především v možnostech svobodné volby životního stylu a s tím spojené rozhodování o existenci či neexistenci vlastního potomstva.

V návaznosti na vývoj a možnosti reprodukční medicíny se zdá být otázka ochrany lidského plodu mnohem více palčivější, nežli tomu bylo dříve, neboť je především na společnosti a v návaznosti na ní pak na právu, kam až nechá tento stav, kdy lze čím dál více zasahovat do přirozeného vývoje lidstva, zajít.

Tato práce by měla především představovat analýzu stavu a míry ochrany lidského plodu napříč celým našim právním řádem, měla by tak přinést především porovnání způsobů ochrany lidského života před narozením v jednotlivých oborech práva. Cílem mé práce tak není podrobný rozbor institutů, které se více či méně zabývají formami lidského prenatálního života, nýbrž pohled na tyto instituty z hlediska ochrany lidského plodu a míry hodnoty jeho ochrany v porovnání s ochranou jiných právem zaručených hodnot.

Abychom mohli vymezit formy a způsoby ochrany lidského plodu, jakožto zárodku lidského života klíčícího v lůně matky před narozením, je nutné se zabývat samotnou existencí lidského plodu. Jeho vznikem, trváním a zánikem respektive přeměnou v lidskou bytost. Ne vždy se setkáváme ve společnosti se shodou ve výkladu této problematiky a i samotní zákonodárci se často zdráhají přistoupit k nějakému přesnému vymezení lidského plodu, jakkoliv je toto vymezení pro aplikaci práva nepostradatelné.

Otázka vymezení existence a subjektivity lidského plodu je pro mnoho lidí, včetně široké odborné veřejnosti, velmi citlivá a rozděluje společnost na nejrůznější názorové skupiny, které v různé míře přiznávají ochranu nenarozeným formám lidského života. Ve zkoumání problematiky lidského vývoje před narozením člověka se nelze omezit čistě na ustanovení našeho právního řádu či nadnárodních úprav, která jsou často nepřesná a plná vágních formulací a vyžadují tak přesnější výklad, který je nezbytné podávat především v porovnání s časem a konkrétní společenskou i osobní situací. Přičemž výklad norem, upravujících postavení lidského plodu, by měl vycházet především z poznatků lékařské vědy, která mnohem přesněji a odborněji umí vysvětlit procesy vzniku a vývoje lidského života před jeho narozením. Samotné závěry a vysvětlení medicíny však nemusí vždy ve společnosti zcela obstát, neboť ani lékařské postupy a empirické poznatky lékařské vědy nemusí být vždy ve shodě s obecným myšlením společnosti, která lidský plod může vnímat i z jiných více či méně morálních, filozofických či náboženských pohledů. I tyto myšlenkové směry a názory by však mělo právo respektovat a reagovat na ně, přičemž by je mělo uvádět do souladu s avizovanými lékařskými poznatky a s vývojem myšlenkových názorů v moderní společnosti.

Pro tuto práci bude zásadním výkladem ten právní. Považuji však za přinejmenším užitečné dotknout se alespoň okrajově dané problematiky i z pohledu medicíny a etických a společenských norem.

Rozšířené možnosti dnešní společnosti a vývoj vědy přináší nové poznatky, postupy a příležitosti, na které musí společnost reagovat a v návaznosti na ni i právní úprava. V posledních letech tak vyvstal naléhavý zájem úpravy otázek asistované reprodukce, nakládání s kmenovými buňkami, výzkumem a vývojem embrya in vitro a jeho statusem a také s otázkami terapeutického klonování, náhradního mateřství,

prenatální diagnostiky a mnohých dalších. Tuto potřebu by tak zčásti měl uspokojit nový zákon o zdravotních službách a zvláště pak zákon o specifických zdravotních službách, které by měly nabýt účinnosti k 1.4.2012.

Medicína, jakožto věda, zabývající se lidským tělem a jeho procesy, by měla být hlavním východiskem pro právní úpravu a vymezení pojmu lidský plod, neboť jako taková má k vysvětlení forem existence člověka před jeho narozením nejlepší prostředky. Medicína je poměrně přesně schopna popsat fyziologické procesy, probíhající v těle matky a na lidském zárodku, popsat stupeň jeho vývoje a rozpoznat do jisté míry i případné vývojové vady na nenarozeném jedinci, není nám však schopna vymezit přesné hranice, kdy již je lidský plod na takovém stupni svého vývoje, aby ho bylo hodno chránit jako živého člověka či zda je třeba přiznat i jistou míru ochrany již ranným formám lidského života. Na tyto otázky je proto nutné hledat odpovědi ve společenských normách morálních, etických i náboženských a až v reakci na ně v normách právních.

Pro možnost výkladu pojmu lidského plodu z pohledu práva je ovšem nezbytné mít alespoň částečný přehled o procesech, které předcházejí narození lidské bytosti.

Medicínské pojmy se často neshodují ve svém vymezení s výkladem právním i s obecným užitím jednotlivých pojmů, je proto zapotřebí brát zřetel na souvislosti, ve kterých se s daným pojmem setkáváme. Stejně tomu je i v případě vymezení pojmu lidského plodu.

Lékařská věda jako lidský plod označuje podstatně kratší období vývoje člověka před narozením, než jak ho běžně používá a vnímá náš právní řád.

Medicína nitroděložní vývoj člověka rozčleňuje do několika fází, přičemž v každé fázi vývoje užívá pro klíčící život jiný odborný termín. Tyto pojmy jsou však mezi právníky i laiky často zaměňovány a stejně tak se tomu děje i v našem právním řádu. Nitroděložní vývoj se tak dle medicínských poznatků člení do tří stádií.¹

První fázi vývoje můžeme časově ohraničit početím, v odborné literatuře nazývaným fertilizací oocyty, kdy dochází ke splynutí pohlavních orgánů muže a ženy a okamžikem nidace, neboli usazením oplodněného vajíčka v děloze. Ačkoliv je toto stádium přesně popsáno, nelze zcela přesně určit dle vnějších projevů, v který moment k tomuto dochází. V tuto chvíli medicína mluví pouze o oplodněném oocyty či

---

¹ UZEL, R. Porod a začátek života, Trestní právo 4/99, s.13

oploďněném vajíčku.

Poté, co došlo k nidaci, nastává období, kdy se začínají vyvíjet nejdůležitější lidské orgány. Tento vývoj probíhá zhruba do osmého týdne těhotenství ženy, což však také záleží na individuálních dispozicích matky a nelze, stejně tak, jako moment nidace, přesně určit. Toto stádium se nazývá embryonálním. Lidský život je zde označován jako zárodek (embryo).

Až v posledním stádiu vývoje, které trvá až do konce těhotenství, mluví medicína o vývoji lidského plodu (fetus). Tento vývoj je ukončen narozením živého či mrtvého jedince nebo potratem.²

Zcela jiný náhled však na vývoj a existenci lidského plodu mají nejrůznější společenská a morálně etická východiska vnímání ochrany lidského plodu, která se často zcela vymykají biologické podstatě vnímání člověka.

Již od nejstarších dob se lidé pokoušeli oddělit moment vzniku lidské osobnosti od momentu, kdy lidský plod ještě nelze vnímat jako lidskou bytost a vymezit okamžik, od kdy lidské embryo nabývá takové hodnoty lidského života, že je ho třeba chránit. V různých dobách a v různých zemích byl a je kladen tento okamžik do jiného období vývoje člověka, respektive klíčícího lidského života. Z daných myšlenek pak vycházely i různorodé názory na vnímání a legalizaci potratů i vnímání potratů a vražd novorozených dětí v jednotlivých kulturách a náboženstvích.

O určení lidského zárodku a jeho povaze co se týče bytí a nebytí jako lidské osobnosti, se vedou značné diskuze a ani přírodní vědy, ani filozofická antropologie a ani jiné povolané vědní obory nepřináší zcela uspokojivou odpověď.³ Bioetika v současné době rozlišuje především dvě koncepce pozice lidského embrya.

První je koncepce ontologického personalismu, která vnímá embryo již od počátku jako lidskou bytost. Lidské embryo je z tohoto pohledu považováno za individuum, protože je nedělitelné.⁴ Lidský plod i přesto, že je závislý na matce, si vytváří svou vlastní autonomii a utváří se jako svébytný jedinec. V závislosti na tomto pohledu je pak nutno lidskému zárodku přiznat všechna práva, která se přiznávají živé osobě.

---

² Vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb. o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky

³ http://www.volny.cz/bioetika/clanky/status_embrya_2003_4.html

⁴ http://www.volny.cz/bioetika/clanky/status_embrya_2003_4.html

Dle druhého pohledu se lidský plod stává osobou až v průběhu těhotenství a dle některých názorů i určitou dobu po porodu. Do této chvíle je však embryo vnímáno jako již tzv. potenciální lidská bytost a jsou mu, dle stupně vývoje přiznávána určitá práva, již od momentu koncepce je však uznáváno lidské bytí takového jedince. Toto pojetí však přináší značné problémy při určení přesných hranic vývoje člověka. Na druhou stranu v historii si právě tímto dokázali odůvodnit usmrcení novorozeného dítěte, které jevílo znaky vrozené vady či až zrůdnosti.⁵ Což v mnohém napomohlo i zdravému genetickému vývoji lidské populace a přirozené selekci slabších jedinců.

Jiný pohled můžeme vysledovat v náboženských naukách, které spojují lidskou osobnost s existencí duše.⁶ S nesmrtelností duše, jako znaku odlišujícím člověka od ostatních živých organismů, je spojena existence člověka na zemi. Různost názorů o existenci a neexistenci, přítomnosti a nepřítomnosti duše v těle je často základem názorových odlišností různých náboženství.⁷ Není tak snad ani sporu o tom, zda je lidská bytost duší obdařena či ne, jako spíše se vedou historické spory o tom, kdy se tato duše objevuje a odděluje tím existenci lidského zárodku od existence lidské bytosti.

Příkladem náboženského vnímání lidského plodu může být Katechismus katolické církve, který praví: „*Lidský život musí být absolutně respektován a chráněn již od okamžiku početí. Již od první chvíle její existence musí být lidské bytosti přiznána práva osoby, mezi nimiž je nezcizitelné právo každé nevinné bytosti na život.*“ (čl.2270)⁸

Názory na počátek lidského života dle učení katolické církve se formovaly v průběhu dějin a nebyly vždy jednoznačné. Až do 19. století vycházelo učení katolických kněží z výroků Tomáše Akvinského, který přisuzoval lidskou duši zárodku až několik měsíců po početí. Rozlišoval přitom přítomnost duše u zárodku mužského a ženského pohlaví.⁹ Až za papeže Pia IX. se katolická církev odpoutala od názorů Akvinského a stanovila, že lidský duch je přítomen v zárodku již od jeho početí. Vyhnání plodu, neboli v dnešní době umělé přerušení těhotenství či interrupce, se tím stalo trestným dle církevního práva již od svého počátku, což v dnešní době dle mého názoru je jedním z řady důvodů, které často odrazují lidi i od přiznání se ke katolické víře.

---

⁵ UZEL, R. Porod a začátek života, Trestní právo 4/99, s.15

⁶ UZEL, R. Porod a začátek života, Trestní právo 4/99, s.15

⁷ UZEL, R. Porod a začátek života, Trestní právo 4/99, s.14

⁸ <http://www.spolcs.cz/view.php?cisloclanku=2010030016>

⁹ UZEL, R. Porod a začátek života, Trestní právo 4/99, s.14

Z daných myšlenkových a náboženských směrů pak vychází názory řešící rozpor mezi právy matky a plodu a v návaznosti na ně i názory na umělé přerušování těhotenství a potažmo i veškeré zákroky reprodukční medicíny. Z toho plynou i odlišné právní úpravy dané problematiky v různých koutech světa.

Pro to, abychom mohli aplikovat jakoukoliv právní normu považují za nezbytné vymezit pojmy, které jsou pro danou oblast úpravy klíčové, jinak tomu nebude ani u vymezení pojmu lidský plod. Bohužel v našem právním řádu nenalezneme přesnou definici tohoto pojmu a stejně tak nenajdeme jednoznačnou a ucelenou úpravu jeho postavení a subjektivity. Nezbytvá nám tedy, než být odkázáni na jednotlivé způsoby právního výkladu a na částečnou a roztroušenou úpravu jednotlivých institutů dané problematiky se dotýkajících. Z nesystematičnosti úpravy a různého vnímání a užívání pojmu lidského plodu v právním řádu České republiky lze snadno dovodit, že ani sám zákonodárce nemá v dané problematice zcela jasno a pojem lidský plod užívá často ve velmi rozlišném rozsahu a i odborníci svádí rozsáhlé debaty o jeho pojetí a hranicích jeho existence.

Obecně lze říci, že náš právní řád užívá pojmu lidský plod v užším a širším smyslu. V širším smyslu pod pojem lidský plod pak je nutno zahrnout nejen zárodek, vyvíjející se v těle ženy, ale zároveň i tzv. embryo in vitro, neboli oplozené vajíčko, nacházející se mimo tělo své nositelky. Záměrně zde neuvádím v těle matky, protože s vývojem reprodukční medicíny nastávají nejrůznější problémy a situace, kdy žena, která dítě porodila, nemusí být nutně majitelkou původního vajíčka. Ačkoliv má naše rodinné právo v tomto směru poměrně jasno, když v § 50a zákona č. 94/1963 Sb., o rodině uvádí: „*matkou dítěte je žena, která ho porodila*“ v nejbližší době však, dle mého mínění, bude nutno na tyto nové postupy v medicíně reagovat a dané ustanovení zákona o rodině novelizovat a tyto nové poznatky reflektovat.

V této části mé práce se budu nadále věnovat především ochraně lidského plodu v užším smyslu. Tedy až od okamžiku, kdy se lidský plod ocitne v těle matky, tak jak jí vnímá zákon o rodině, a začne se vyvíjet a stávat se potenciálním člověkem, ať se tak již stane způsobem přirozeným, tedy splnutím pohlavních buněk muže a ženy po vykonané souloži či v důsledku umělého oplodnění.

Ve vývoji a vzniku lidského zárodku můžeme shledat několik momentů, od kterých by se dala počítat doba, do které by bylo možno postavit počátek ochrany

klíčícího života v těle matky. Ne všechny teorie tento moment staví do stejného období a ne všechny právní úpravy různých institutů spojených s ochranou lidského plodu vychází ze stejného hodnocení této problematiky a dovoluji si tvrdit, že právě z této roztroušené úpravy plynou mnohé předměty dohad a rozporů v názorech odborníků.

V následujících odstavcích se pokusím vymezit několik důležitých momentů, se kterými právo spojuje či by mohlo spojovat právní následky, a to v průběhu celého vývoje lidského plodu, až do okamžiku zrození nového člověka, tak aby nebylo v dalších částech této práce pochyb o tom, o čem bude dále pojednáváno. Vymezení těchto hranic považuji za důležité i z hlediska hodnocení míry ochrany plodu a jeho práv, s tím, že tato práva budou v pokročilejších fázích těhotenství matky přirozeně narůstat.

Za první milník, který je ve své podstatě nejdůležitějším momentem pro další vývoj plodu, je okamžik početí.¹⁰ Ve chvíli, která je označována jako početí, dochází ke splynutí pohlavních buněk muže a ženy po vykonané souloži a vytváří se tak prvotní forma lidského života jedince. Procesem početí je tak položen základ pro vznik nového lidského života a jako takový již by měl být předmětem ochrany.

Míra ochrany však je v tuto chvíli ještě velice oslabena, ne-li úplně zavržena, přípustností tzv. postkoitální antikoncepce, která by tak při přiznání ochrany plodu již v takto ranné době jeho vývoje, byla zcela nepřipustná a byla by tak zcela protiprávní a ve svém důsledku i protiústavní. Nutno však říci, že toto pojetí bylo dříve hojně přijímáno odbornou i laickou veřejností. Užití tzv. „morning-after pills“ umožňuje zabránit v usazení oplodněného vajíčka v děloze, neboli nidaci. Tento proces se správně nazývá intercepcí, pojem antikoncepce je mírně zavádějící a neodpovídá tak zcela situaci, je však již běžně zažitý.¹¹ V prvotní fázi vývoje plodu je především kladen důraz na práva matky a právo rodičů na plánované rodičovství, než na ochranu samotného zárodka nového života.

Proti přiznání větší míry ochrany také mluví fakt, že je velmi obtížné s určitostí zjistit, že skutečně k početí došlo. Okamžik početí nelze ani zpětně přesně zjistit a i

---

¹⁰ KÜHN, Z. K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva, Trestní právo 10/98, s.19

¹¹ <http://www.sexus.cz/slovník/intercepce>

medicína si pomáhá při určování délky těhotenství počítáním doby od prvního dne poslední menstruace, tedy od doby, kdy žena ještě nebyla těhotná.¹²

Specifickou situaci pak představují procesy asistované reprodukce, kdy k oplození vajíčka ženy nedochází po vykonané souloži mezi mužem a ženou, nýbrž uměle mimo tělo ženy a až následně jsou tato embrya vpravena do těla ženy. Těmito procesy se však budu více zabírat i v dalších kapitolách mé práce, neboť úprava ochrany embrya in vitro představuje velmi specifickou problematiku, která je dána i tím, že ochrana embryonálních forem života je upravena i na mezinárodní úrovni.

Poté, co je však embryo vpraveno do těla ženy a začne se vyvíjet, dostává se mu stejné ochrany, jako plodu, který vznikl procesem přirozeného početí. Přijetí pojetí ochrany plodu již od početí je v dnešní době dle mého názoru značně překonané a pokud je někým přijímáno, tak jde především o příslušníky náboženských uskupení či o případy osobního přesvědčení jedinců, nelze však toto pojetí označit za většinové, alespoň ne v prostředí vyspělých zemí Evropy a Severní Ameriky.

Dalším důležitým mezníkem ve vývoji lidského zárodku je okamžik nidace. Neboli okamžik, kdy dochází k implantaci oplodněného vajíčka do dělohy.¹³ Od teprve tohoto okamžiku také medicína označuje ženu za skutečně těhotnou. Ve chvíli, kdy dojde k popsání usazení vajíčka, již nastává proces vývoje samotného lidského plodu, který se postupně proměňuje a přetváří do lidské podoby.

Zcela v souladu s medicínským pojetím těhotenství tak od tohoto momentu je lidskému zárodku přiznávána ochrana prostřednictvím ochrany těhotenství ženy. Nelze však do tohoto bodu stavět počátek ochrany lidského plodu obecně, neboť ta může nastat v různých formách již mnohem dříve, či naopak později.

Současná právní věda však velmi často odkazuje na ochranu lidského plodu prostřednictvím těhotenství ženy a samotnou přímou ochranu lidského plodu nechává stranou. Nejinak je tomu i v trestním zákoníku. Komentář k trestnímu zákoníku stanoví: *„Těhotnou je žena od nidace do začátku porodu, neboť těhotenství je stav počínající uhnízděním oplodněného vajíčka v děložní sliznici (nidace) v těle matky až do začátku porodu.“*¹⁴

---

¹² <http://www.porodnice.cz/tehotenska-matematika>

¹³ UZEL, R. *Porod a začátek života*, Trestní právo 4/99, s.13

¹⁴ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník : Komentář*. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010,

Období nidace připadá přibližně do čtvrtého až třináctého dne po oplození. Ani tento proces ovšem není přesně ohraničený a ukončený okamžik, nýbrž trvá nějakou dobu určenou individuálními parametry. Toto období je poměrně kritickou fází vývoje oplozeného vajíčka a dle statistik 30 – 60% v této době zaniká pro poruchu děložní stěny a neschopnost se usadit. Lékaři tak v návaznosti na tyto poznatky označují ženu za těhotnou až po úplném úspěšném usazení oplozeného vajíčka a ukončení procesu nidace.¹⁵ Stejně tak, až okamžikem nidace se stane žena těhotnou, podstupuje-li umělé oplodnění.

Vývoj názorů na to, kdy je žena považována za těhotnou, lze vysledovat i v komentářích k trestnímu zákonu a následně trestnímu zákoníku, kdy ještě vydání z roku 1994 označuje těhotenství jako stav od početí do začátku porodu.¹⁶ Vydání z roku 2004 již mluví o těhotenství jako o období od ukončení nidace do porodu.¹⁷ Na toto navazuje pak i komentář k novému trestnímu zákoníku.¹⁸ Toto pojetí tak dle mého názoru více odpovídá smyslu ochrany lidského plodu, jako potencionálního lidského jedince, který, aby se mohl vyvinout, potřebuje po jistou dobu být v jedinečném spojení s tělem matky a bez tohoto spojení je vznik nového života, i při současném vývoji medicínské vědy, nemožný.

Ani okamžik ukončení procesu nidace však není zcela přesně určitelný a zjistitelný, proto z praktických důvodů se kalendářně počítá těhotenství ženy od prvního dne poslední menstruace.¹⁹ Počátek doby těhotenství je stavěn do chvíle, kdy ještě nedošlo ani k samotnému početí. Délka těhotenství je tak vypočítávána zpětně a takto vypočítaný okamžik je pak velmi důležitým pro přesné stanovení časových hranic dle zákona o umělém přerušení těhotenství.

Pokud bychom tudíž prohlásili obecně, že ochrana je lidskému plodu přiznána od počátku těhotenství, mohlo by dojít k nepřipustnému rozšiřujícímu výkladu některých zákonů, kdy by byla ochrana přiznávána lidskému plodu, který vlastně ještě ani neexistuje.

---

¹⁵ <http://www.porodnice.cz/uhnizdeni-nidace-implantace-oplod-vajicka>

¹⁶ ŠÁMAL, P., RIZMAN, S. *Trestní zákon: komentář*, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 1994

¹⁷ ŠÁMAL, P., RIZMAN, S. *Trestní zákon: komentář*, II. Díl Zvláštní část, 6. vydání, Praha: C.H.Beck 2004

¹⁸ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník : Komentář*. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

¹⁹ UZEL, R. *Porod a začátek života*, Trestní právo 4/99, s.13

Z výše uvedeného tak vyplývá, že při posuzování počátku ochrany lidského plodu, ať již přímé či prostřednictvím ochrany těhotné ženy, bude nutno vždy vycházet ze smyslu konkrétního zákona a nesnažit se najít hranici ochrany, která by byla aplikovatelná na celý právní řád.

Další hranicí, kterou zná naše právo, je hranice 12. týdne těhotenství. Nutno předem říci, že hranice 12. týdne těhotenství je vytvořena uměle, pouze na základě zobecněných medicínských poznatků, je však, spolu s hranicí 24. týdne těhotenství, jediným přesně časově vymezeným bodem, který náš právní řád zná. Jak již bylo výše uvedeno, ze zcela praktických důvodů je tato doba počítána od prvního dne poslední menstruace ženy a neodpovídá tak nikdy skutečné době, která uběhla od početí či od nidace.

Do doby dosažení 12. týdne těhotenství je stavěna zákonem o umělém přerušení těhotenství možnost, bez udání zvláštních důvodů a na výslovnou žádost těhotné ženy, za splnění zákonných podmínek, provést umělé přerušení těhotenství.

Do této chvíle je tak oproti právu na ochranu lidského plodu upřednostňováno právo těhotné ženy rozhodovat o svém mateřství a právo rodičů na plánované rodičovství. Od 12. týdne těhotenství je však ochrana klíčícího života značně posílena. Ani v tuto chvíli nelze ovšem mluvit o tom, že lidskému plodu jsou přiznávána práva a ochrany ve velkém rozsahu. Tato hranice je zde taktéž stanovena i z důvodů rizikovosti zákroků umělého přerušení těhotenství, která se s postupem doby zvyšuje, přičemž i samotní lékaři po 24. týdnu nemluví o potratu, ale o porodu, ať už se narodí živý jedinec či ne.

Další hranicí, kterou v našem právním řádu nalezneme, je 24. týden těhotenství. Stejně jako předchozí hranice 12ti týdnů je i tento mezník počítán dle ustáleného uměle vytvořeného systému počítání délky těhotenství. Do 24. týdne těhotenství lze v souladu s ustanovením § 5 zákona č. 66/1986 Sb. Zákon o umělém přerušení těhotenství ve spojení s § 2 odst. 2 prováděcí vyhlášky k tomuto zákonu č. 75/1986 Sb. se souhlasem těhotné ženy nebo z jejího podnětu přerušit těhotenství, svědčí-li tomu diagnostikovaný geneticky vadný vývoj plodu. V tuto dobu již je za jistých podmínek a náležité péče schopen plod přežít mimo tělo matky, v případě, že dojde k předčasnému porodu.

Zákonodárce touto možností zcela zjevně rozlišuje mezi zdravými a pro společnost potencionálně užitečnými jedinci a geneticky postiženými jedinci, kteří po

celý svůj život představují poměrně velkou zátěž pro své okolí i celou společnost, když v podstatě vyžadují celoživotní péči a nejsou schopni se sami obstarat, natož uživit. Těmto geneticky vadným lidským plodům je tak již od počátku poskytována nižší míra ochrany a proti osobnostním právům matky je jeho postavení oproti zdravým plodům ještě více oslabeno.

Mnohem složitější problematiku, než je počátek ochrany lidského plodu, nastoluje otázka ukončení těhotenství a s tím spojený moment, od kterého lidský plod přestává být lidským plodem a stává se člověkem. Určení této hranice je však pro aplikaci právních předpisů zásadní, neboť člověk, který přestává být lidským plodem, nastupuje plně do práv poskytovaných naším právním řádem každému člověku.

V právních diskuzích i jednotlivých právních rádech se setkáváme s několikaletým pojetím a přístupy, které se snaží najít přesný moment, který odděluje lidský plod od živě narozeného jedince. Stejně tak, jako počátek ochrany lidského plodu, tak i počátek ochrany živě narozeného jedince, dle mého názoru nelze vykládat v celém našem právním řádu jednotně, jakkoliv by to bylo v zájmu právní jistoty žádoucí.

Momentů, které by bylo možno označit za hranici mezi lidským plodem a člověkem, lze najít ve vývoji nového lidského života hned několik. Velmi problematickým se zdá být počátek právní ochrany plodu jako člověka od okamžiku jeho životaschopnosti. Určení takového momentu není zcela jednoznačné a je značně individuální. S vývojem porodnictví se tento moment značně posunul do dřívějších stádií těhotenství, kdy v současnosti jsou lékaři schopni udržet při životě předčasně narozené dítě již ve výjimečných případech i od 22.týdne těhotenství. Obecně však přijímanou hranicí, kdy je dítě, při náležitě lékařské péči schopno přežít, je od 24.týdne těhotenství, kdy již má plod vyvinuty všechny důležité životní orgány. Přičemž dle znalců z oboru zdravotnictví, odvětví porodnictví a gynekologie je obecně určena hranice samostatné životaschopnosti plodu mimo tělo matky mezi 35. až 36. týdnem těhotenství.²⁰

Tento přístup je především charakterizován schopností plodu žít mimo tělo matky²¹, tedy skutečností, kdy pokud by byl plod vyňat z těla matky, byl by schopen,

---

²⁰ Viz Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. Zn. 5 To 81/2005 ze dne 31.8.2005

²¹ MITLÖHNER, M., ŘEZŇÁKOVÁ, M. K vymezení objektu trestných činů proti životu, Trestní právo 12/97, s. 17

případně za užití intenzivní neonatologické péče, samostatného přežití. Toto pojetí je hojně přijímáno v anglickém právu a vychází především z náboženských a filozofických učení o přítomnosti duše v těle jedince. Lze se však s těmito názory setkat i v souvislosti s odkazem na vyšší standard lidských práv, dosažený v současné společnosti.

V našem právním prostředí však tento výklad byl judikaturou odmítnut²², a to především v souvislosti s ustanoveními o vraždě v trestním zákoně. Kdy v citovaném rozsudku se Vrchní soud v Olomouci k dané problematice vyjádřil jednoznačně „že předmětem útoku trestného činu vraždy podle §219 trestního zákona²³ je pouze živý člověk, kterým je dítě, které přestalo být lidským plodem, přičemž plod přechází v živého člověka okamžikem začátku porodu. Je zcela nepochybné, že podle Listiny základních práv a svobod, která je součástí ústavního pořádku ČR, je lidský život hoden ochrany již před narozením. Podle názoru Vrchního soudu v Olomouci je však ochrana lidského života (a to i plodu) zajištěna prostřednictvím speciálního ustanovení §219 odst. 1, odst. 2 písm. d) trestního zákona, podle kterého bude potrestán ten, kdo jiného úmyslně usmrtí a spáchá tento čin na těhotné ženě. Vrchní soud v Olomouci tak ve své judikatuře odkázal na starší judikaturu bývalého Nejvyššího soudu ČSR v usnesení ze dne 1.8.1986, sp.zn. Ntd 246/86²⁴, podle kterého „usmrcení plodu v těle matky nelze považovat za usmrcení člověka, tedy za usmrcení jiného ve smyslu ustanovení zvláštní části trestního zákona, obsahující tento znak, ale za způsobení újmy na zdraví samotné matce, součástí jejíhož těla dosud plod je.“ Svým rozhodnutím tak Vrchní soud v Olomouci popřel názor, že zmíněná judikatura Nejvyššího soudu ČSR je již překonána a to především s odkazem na změněné podmínky ve společnosti a zejména na zvýšený standard ochrany lidských práv a svobod.

Z výše uvedeného zjevně vyplývá, že názor, který přiznává ochranu lidskému plodu v plném rozsahu tak, jako živě narozenému jedinci již od momentu životaschopnosti plodu, nemá v našem právním řádu oporu, neboť by jím byl vyvolán nežádoucí stav, kdy by nenarozenému jedinci v těle matky byla přiznána stejná ochrana jako živému člověku a stejně tak by mu byla přiznána stejná práva jako jeho matce. Toto pojetí by vyvolalo ještě větší nejistoty v rozporu mezi právy matky a právy plodu.

---

²² Viz Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci sp. Zn. 5 To 81/2005 ze dne 31.8.2005

²³ Zákon č. 140/1961 Sb. Trestní zákon účinný do 31.12.2009

²⁴ Usnesení publikované v Bulletinu Nejvyššího soudu České republiky pod č. 2/87 - 10

V ustanoveních trestního práva by pak toto pojetí vyvolalo paradoxní stav, kdy při trestněprávním posuzování smrtícího útoku proti takovému plodu by bylo takový útok od jisté doby nutné posuzovat jako vraždu dle §140 trestního zákoníku. Daný čin by nebylo možno hodnotit jako vraždu novorozeného dítěte matkou, neboť by zde chyběl znak „*při porodu nebo hned po něm*“²⁵. Usmrcení životaschopného plodu jeho matkou by tak bylo postihováno přísněji nežli v případě, že by k takovému usmrcení došlo ze strany matky při porodu nebo hned po něm.

Stejně tak by se ustanovení o vraždě dostávala do rozporu s ustanoveními o nedovoleném přerušení těhotenství dle § 159 a násl. trestního zákoníku, neboť by v případě provedení umělého přerušení těhotenství nedovoleným způsobem bylo nutno toto konání považovat za vraždu a zároveň by byly naplněny i znaky skutkové podstaty nedovoleného přerušení těhotenství, což však zcela neodpovídá koncepci trestního zákoníku v oblasti ochrany těhotenství ženy a ochrany lidského plodu.

Dalším momentem, který je způsobilý určit hranici mezi lidským plodem a živým člověkem, by se mohl zdát okamžik porodu. Na takto zjednodušující pojetí se ovšem nelze omezit, neboť i porod je proces, který může trvat i několik hodin.²⁶

Hranicí, na kterou odkazuje většina výkladů, zabývajících se trestněprávní úpravou ochrany lidského plodu a potažmo ochrany těhotných žen, je počátek porodu.

K tomuto momentu směřuje i naše trestněprávní úprava, která těhotenství a s ním spojenou ochranu lidského plodu, ukončuje počátkem porodu.²⁷ Dokládá to i úprava trestného činu vraždy novorozeného dítěte matkou dle §142 trestního zákoníku, která předpokládá úmyslné usmrcení svého novorozeného dítěte „*při porodu nebo bezprostředně po něm*“.

S problémy se však setkáváme při určení chvíle počátku porodu. V teorii se nejčastěji setkáváme s názorem, že začátek porodu je spojen s nástupem porodních bolestí²⁸, což však často může být spojeno se značnými problémy. Dle medicíny porod skutečně začíná s nástupem porodních bolestí. Mezi tímto momentem a chvílí, kdy dítě opustí tělo matky, může uplynout poměrně dlouhá doba a ne vždy po propuknutí

---

²⁵ MITLÖHNER, M., ŘEZŇÁKOVÁ, M. K vymezení objektu trestných činů proti životu, Trestní právo 12/97, s. 17

²⁶ CÍSAŘOVÁ, D. Iura novit curia, Trestní právo 5/98, s.20

²⁷ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník* : Komentář. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

²⁸ TESAŘ, J. *Soudní lékařství*, Praha: Avicenum, 1976, s.559, dostupné z MITLÖHNER, M., ŘEZŇÁKOVÁ, M. K vymezení objektu trestných činů proti životu, Trestní právo 12/97, s. 17

porodních bolestí musí nutně dojít k samotnému oddělení lidského plodu od těla matky a to ať již v důsledku zákroku lékařů či spontánního odeznění. Mohlo by tak dojít k nepřijatelnému rozšíření aplikace trestných činů proti životu a zdraví dle našeho Trestního zákoníku v Hlavě první Zvláštní části ještě před dobu samotného skutečného porodu. S přesnou určitostí je tedy možné určit počátek porodu až zpětně po proběhnutí celého procesu porodu. Budeme-li se v právu držet této doktríny je pak, nasnadě v každém individuálním případě nechat na posouzení soudních znalců, aby určili kdy porod začal.

Ve skutečnosti však pro trestněprávní posuzování je důležitý okamžik, ve kterém je reálně možné spáchat trestný čin novorozence dítěte matkou. Je jen těžko představitelné, že by matka byla schopna usmrtit své dítě ještě před tím, než toto opustí nebo alespoň začne opouštět její porodní cesty. Očividně tak bude ustanovení o vraždě novorozence dítěte matkou směřováno až do druhé doby porodní²⁹ tzv. doby vypuzovací, kdy dochází k průchodu plodu porodními cestami a jeho porození. V návaznosti na tuto dobu se tak objevují i názory, které vychází z predikce, že dítě se stává člověkem okamžikem, kdy se rodí hlavička nebo vedoucí část dítěte.³⁰ Ani v tomto okamžiku však nepřestává být lidský plod na matce biologicky závislý, neboť tak se děje až přerušením pupeční šňůry.³¹

Dalším možným momentem, oddělujícím existenci lidského plodu od lidské bytosti, je chvíle, kdy novorozenec přestává být součástí organismu matky a stává se samostatným organismem. Toto oddělení lze pak určit dle různých znaků tak, jak je definují jednotlivé právní řády. Důkazem osamostatnění se lidského organismu novorozence od těla matky tak může být například samostatné dýchání, ačkoliv skutečnost, že novorozenec nedýchá, nemusí nutně znamenat smrt. Tuto úpravu uznává například polský právní řád.³² Na podobných principech byla postavena i naše prvorepubliková úprava.

---

²⁹ CÍSAŘOVÁ, D. *Iura novit curia*, Trestní právo 5/98, s.20

³⁰ HÁJEK, F.: *Soudní lékařství*, Praha APN 1957, s.283, dostupné z MITLÖHNER, M., ŘEZŇÁKOVÁ, M. *K vymezení objektu trestných činů proti životu*, Trestní právo 12/97, s. 17

³¹ MITLÖHNER, M., ŘEZŇÁKOVÁ, M. *K vymezení objektu trestných činů proti životu*, Trestní právo 12/97, s. 17

³² KÜHN, Z. *K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva*, Trestní právo 10/98, s.19

K tomuto pojetí se ve své době vyjadřovala i G.Nikšová³³, která v komentáři k ustanovení §220 trestního zákona 140/1961 Sb, na které navazuje §142 nového trestního zákoníku z roku 2009 uvádí: „*Možno povedať, že za normálnej situácie hranicou medzi plodom a dieťaťom je moment jeho samostatného dýchania. Hranicou medzi umelým prerušením tehotenstva a vraždou novorozeneho dieťaťa matkou je moment začiatku porodu...*“ Pro trestný čin novorozeneho dítěte matkou zde vlastně utváří jakousi výjimku z pojmání hranice mezi plodem a člověkem, kterou staví až do momentu samostatného dýchání jedince. Toto pojetí, jakkoliv je logicky odůvodnitelné, vytváří v právním řádu nesystematicky dvě hranice pro hodnocení totožné situace. Tento stav však i po přijetí nového trestního zákoníku v roce 2009 neustále přetrvává.

Pojem „*narození živého dítěte*“ je u nás poměrně přesně definován ve vyhlášce Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 11/1988 Sb., o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky. „*Narozením živého dítěte se rozumí jeho úplné vypuzení nebo vynětí z těla matčina, jestliže dítě projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost 500 gramů a vyšší, anebo nižší než 500 gramů, přežije-li 24 hodin po porodu.*“³⁴ Dále vyhláška vyjmenovává známky života a stejně tak definuje narození mrtvého jedince a potrat. Konstatování vzniku života je tedy vázáno na odborně kvalifikované zjištění v souladu s poznatky lékařské vědy ve smyslu zákona č. 20/1966 Sb³⁵ resp. do budoucna nově dle zákona o zdravotních službách.³⁶

Fakt, zda se dítě narodilo živé, byť žilo jen velmi krátký čas, je pro právo velmi důležitou skutečností s níž spojuje nemalé právní následky.

Dle výše uvedeného je zřejmé, že nelze zcela ztotožňovat hranici mezi plodem a člověkem tak, jak je pojmána v trestním právu a tak, jak je pojmána v ostatních odvětvích práva. Je tedy nutné se řídit vždy při hodnocení rozsahu ochrany lidského plodu respektive živého jedince tím, jakým odvětvím našeho právního řádu je tato ochrana poskytována.³⁷ V nejbližší době není na místě očekávat v tomto pojetí nějaký větší posun, ačkoliv toto téma je natolik rozporuplné, že nelze zcela jistě předvídat

---

³³ NIKŠOVÁ, G.: *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*, Bratislava, vyd.SAV, 1971, str. 175 a násl. dostupné z DOLENSKÝ, A. *Momentum partus*, Trestní právo 3/98

³⁴ Vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb. o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky

³⁵ MITLÖHNER, M. *Některé filozoficko právní pohledy na život a smrt*, Zdravotnictví a právo 3/2002, s.20

³⁶ Viz zák. č.

³⁷ TĚŠINOVÁ, J., ŽĎÁREK, R., POLICAR, R. *Medicínské právo*, 1. vydání, Praha: C.H.Beck 2011, s.132

myšlenkový vývoj budoucích generací, stejně tak jako současný stav, alespoň co se vnímání odborné veřejnosti týče, ovlivnila velká debata na přelomu tisíciletí probíhající na stránkách časopisu Trestní právo a následně i Zdravotnictví a právo.

I. Ochrana lidského plodu ve světle současného právního řádu České republiky

S úpravou lidského života před narozením se v našem právním řádu setkáváme na řadě míst na různých úrovních. Někde právní předpisy mluví přímo o lidském plodu či embryonální formě života, častěji však je klíčící život chráněn zprostředkovaně prostřednictvím ochrany těhotenství ženy. Úprava práv lidského plodu je roztroušena v celém právním řádu od ústavních norem přes mezinárodní úmluvy, zákonné úpravy v odvětvových kodexech či speciálních zákonech, tak i v právních předpisech nižší právní síly.

I.1. Právní status lidského plodu

Velmi složitou a dosud nedořešenou otázkou je právní status plodu. Spojení lidského plodu a jeho matky, v jejímž těle se po dobu těhotenství vyvíjí, představuje unikátní spojení dvou organismů, které nelze zcela jednoznačně slučovat, ale zároveň je nelze oddělovat. Plod je po celých devět měsíců zcela závislý na výživě matky, její životosprávě i jejím přežití. Navíc je matka zodpovědná i za realizaci veškerých lékařských rozhodnutí, která mohou mít na plod vliv.³⁸

Pokud náš právní řád přiznává práva lidskému plodu, nastává otázka, v jakém rozsahu a jak řešit konflikt těchto práv s právy matky. Přesná hranice mezi právy matky a právy plodu neexistuje a je proto zapotřebí nechat na posouzení soudů, jak v každém individuálním případě rozhodnout. Většinový názor však vychází z toho, že lidský plod

---

³⁸ UZEL, R. *Práva matky a plodu*, Společnost pro plánování rodiny 19.01.2006 [cit. 06.03.2011], dostupné z <http://www.planovanirodiny.cz/>

nabývá svých práv v závislosti na jeho zvyšující se životaschopnosti.³⁹ Lze však s jistotou konstatovat, že práva plodu nikdy nemohou, v souladu s čl. 6 odst. 1 Listiny základních práv a svobod, dosáhnout rozsahu práv, která jsou přiznána těhotné ženě, neboť tento plod není nadán základním právem na život, které je v případě nenarozeného jedince poníženo pouze do roviny ochrany.

Problematikou hodnocení střetu práv matky a plodu se v několika případech zabýval i Evropský soud pro lidská práva. A to především ve vztahu k legitimitě umělého přerušení těhotenství, kde se zabýval otázkou, zda právo na život, zdraví a soukromí ženy převažuje nad právy nenarozeného dítěte.

Evropský soud pro lidská práva dlouhodobě zastává názor, že umělé přerušení těhotenství nepředstavuje jednu z výjimek vypočtených výslovně v čl.2 odst.2 Evropské úmluvy o lidských právech, je však slučitelné s čl.2 odst.1 větou první Evropské úmluvy o lidských právech, podle výstupů dřívější Komise, ve prospěch ochrany života a zdraví matky, neboť *„připustíme-li, že se toto ustanovení aplikuje na počáteční fázi těhotenství, je umělé přerušení těhotenství pokryto implicitním omezením práva plodu na život z důvodu ochrany, v tomto stadiu, života a zdraví matky.“* (rozhodnutí X. v. Spojené království). Komise se opakovaně vyjádřila, že nenarozené dítě není „osobou“ vzhledem k běžnému používání tohoto pojmu a vzhledem ke kontextu, v jakém je použit v ustanoveních Evropské úmluvy o lidských právech.⁴⁰ Vyloučila zároveň i přiznání práva na život plodu, jako práva absolutní povahy, s ohledem na nezbytnou ochranu života matky, který nelze od života plodu oddělovat.

K problematice právního statusu dle článku 2 Evropské úmluvy o lidských právech se Evropský soud pro lidská práva vyslovil v rozhodnutí z 8.července 2004 ve věci Vo.v. Francie. V této konkrétní situaci šlo o případ ženy, která kvůli chybě lékařů musela v šestém měsíci těhotenství potratit.⁴¹ Soud se zde zabýval především otázkou, zda stát splnil svoji pozitivní povinnost chránit lidský život před zásahy třetích osob.⁴² V návaznosti na to však nejdůležitější otázkou, kterou si v tomto případě soud pokládal,

---

³⁹ UZEL, R. *Práva matky a plodu*, Společnost pro plánování rodiny 19.01.2006 [cit. 06.03.2011], dostupné z <http://www.planovanirodiny.cz/>

⁴⁰ HŮLKA, Š., *Ochrana lidského plodu podle Evropské úmluvy o lidských právech*, Jurisprudence 6/2004, s.14

⁴¹ <http://www.epravo.cz/top/clanky/evropsky-soud-neuznal-pravni-status-lidskeho-plodu-27170.html?mail>

⁴² HŮLKA, Š., *Ochrana lidského plodu podle Evropské úmluvy o lidských právech*, Jurisprudence 6/2004, s.19

bylo, zda lze lidský plod považovat za osobu ve smyslu čl. 2 Úmluvy. Výsledkem rozhodování bylo zamítnutí žaloby. Ve výnosu pak soud uvedl: „*Soud je přesvědčen, že nyní není ani žádoucí, ani možné abstraktně odpovídat na otázku, zda dítě, které se má narodit, je již osoba ve smyslu druhého článku konvence.*“ Ponechal tak i nadále rozhodnutí o tom, jakou míru ochrany přizná právní řád nenarozenému dítěti vnitrostátním úpravám.

Posouzení rozsahu práv matky a plodu je vždy na místě zkoumat v konkrétní situaci a s ohledem na to, jaká konkrétní práva se dostávají do rozporu. Jisté však je, že po celou dobu těhotenství ženy vždy bude její právo na život silnější, než právo plodu na ochranu a potencionální možnost stát se člověkem.

I.2.Postavení embrya in vitro

S vývojem vědy a medicíny se objevují stále nové situace, které přináší naší společnosti prospěch. Často si na tyto nové skutečnosti musí společnost delší dobu zvykat a někde je i přijetí těchto nových metod nepřekonatelným společenským problémem. Mezi takovými novinkami poslední doby lze počítat i možnosti asistované reprodukce a manipulace s embryonálními buňkami mimo tělo matky. Nutno říci, že ani právo nestihá reagovat na danou problematiku zcela pružně, naopak dle mého mínění, se s právní úpravou velmi vyčkávalo a až nový zákon o specifických zdravotních službách účinný od dubna 2012⁴³ přináší ucelenou a odpovídající úpravu asistované reprodukce.

Jednou z takových otázek zdá se být i otázka postavení embrya in vitro, neboli lidského zárodku nacházejícího se mimo tělo matky. Embryo in vitro představuje velmi jedinečnou existenci, která si zaslouží zvláštní pozornost. Dle zákona č. 227/2006 Sb.⁴⁴ se lidským embryem rozumí totipotentní buňka nebo seskupení takových buněk, které jsou schopny se vyvinout v lidské individuum.

Tyto buňky, jakkoliv představují formu potenciálního lidského života, bezpochyby nelze považovat za fyzickou osobu, byť i potencionální.⁴⁵ Náš právní řád

---

⁴³ Viz zák. č. 373/2011 Sb. o specifických zdravotních službách

⁴⁴ Zák. č. 227/2006 Sb., o výzkumu na lidských embryonálních a kmenových buňkách a souvisejících činnostech a o změně některých souvisejících zákonů.

⁴⁵ HADERKA, J. F., *Některé právní problémy reprodukční medicíny*, Zdravotnictví a právo 2/2000, s.8

však neskýtá jinou možnost, než zařadit embryo in vitro mezi věci, což zjevně není zcela šťastná a vyhovující konstrukce.

Jakožto věc by lidské embryo mělo být předmětem vlastnictví a obchodu. Ačkoliv náš právní řád nezná institut *res extra commercium*, tak jak ho znalo římské právo, jistou podobu této extrakomericializace do našeho právního řádu přineslo přijetí Evropské úmluvy o lidských právech a biomedicíně, která zakazuje obchod s lidským tělem a jeho součástmi, mezi které zahrnuje i lidské embryo a lidské embryonální kmenové buňky. Na ustanovení Evropské úmluvy o lidských právech a biomedicíně pak reaguje i náš právní řád v ustanoveních trestního zákoníku a v zákoně o výzkumu na lidských embryonálních kmenových buňkách a souvisejících činnostech.

Budeme-li mluvit o embryu in vitro jako o věci, ač vyloučené z obchodování a s omezenou dispozicí, je nutné ho také vyloučit z postavení *nascitura*, tak jak je definován v občanském právu.

Nasciturus, za podmínky že se narodí živý, je nadán určitou právní subjektivitou, se kterou pak náš právní řád spojuje další zejména majetkoprávní následky. Takovouto subjektivitou, jakkoliv podmíněnou, však nemůže být nadána věc. Analogicky tedy lze dovozovat, že postavení *nascitura* je přiznáváno až embryu in utero.⁴⁶

Další otázkou, která vychází z predikce, že lidské embryo in vitro by mělo být považováno za věc, je vlastnictví věci, neboť náš právní řád nezná tzv. *res nullius* neboli věc ničí. Je tedy nutné rozhodovat, kdo je oprávněn s tímto embryem zacházet a rozhodovat o jeho dalším osudu. Logicky by vlastníky tohoto embrya měli být dárci pohlavních buněk, tedy potenciální rodiče, ti však zcela pochopitelně nejsou schopni takovéto embryo opatrovat a uchovávat a nemohou s ním zcela volně nakládat. Tato možnost je dána pouze specializovaným pracovištím zabývajícími se lidskou reprodukcí, ta by však měla dbát pokynů dárců zárodečného materiálu, tedy vlastníků tohoto lidského materiálu, pokud tento byl uchován pro účely konkrétního páru. Na predikci, že o osudu a využití lidských embryonálních buněk mají rozhodovat jeho původci, je postavena i úprava asistované reprodukce v novém zákoně o specifických zdravotních službách. Jiná situace bude zjevně při anonymním dárcovství, kdy vlastníkem zárodečného materiálu z logiky věci nemůže být samotný dárc, nýbrž jím musí být

---

⁴⁶ HADERKA, J. F., *Některé právní problémy reprodukční medicíny*, Zdravotnictví a právo 2/2000, s.8

zařízení, ve kterém je tento zárodečný materiál uchováván, případně jeho zřizovatel či stát.

I.3. Mezinárodněprávní rámec ochrany lidského plodu

Mezinárodní smlouvy ratifikované dle článku 10 Ústavy České republiky jsou součástí našeho právního řádu a jako takové mají v případě rozporu mezi zněním mezinárodní smlouvy a zákonem přednost před zákonem. V těchto případech pak jsou tyto mezinárodní smlouvy přímo aplikovatelné.

Mezinárodní smlouvy, jimiž je Česká republika vázána, nikde výslovně neřeší právo lidského plodu na život, jeho status a ani míru jeho ochrany. To vše je možné pouze vykládat z účelu daných mezinárodních smluv, důvodových zpráv k těmto smlouvám a z rozhodování příslušných mezinárodních orgánů.

Právo na život lidského zárodku je často řešeno v souvislosti s výkladem práva na život jako základního lidského práva, samostatně se touto otázkou zabývají mezinárodní soudní orgány zcela výjimečně.

Otázka práva na život plodu je velmi specifická a diskutabilní a často vychází z hlubších myšlenkových názorů, zakořeněných v jednotlivých kulturách. V důsledku toho neexistuje na mezinárodním poli konsenzus mezi státy a i mezinárodní soudy se zdráhají tuto otázku zcela striktně vyřešit. Konkrétní úprava je tudíž i přes veškeré jednotící snahy ponechána na vnitrostátních úpravách signatářů jednotlivých mezinárodních smluv.

Článek 3 Všeobecné deklarace lidských práv OSN⁴⁷ stanoví: „*Každý má právo na život, na svobodu a osobní bezpečnost.*“ Úpravu života před narozením deklarace přímo nezmiňuje. Z ustanovení článku 1⁴⁸ však lze snadno dovozovat, že lidská práva v plném rozsahu, tak jak jsou obsažena v této Deklaraci, jsou přiznávána až člověku od jeho narození. Z tohoto výslovného ustanovení tak zcela jasně vyplývá, že rozsah práv živých osob a lidského plodu nebude zcela shodný a vzhledem k tomu, že živě

---

⁴⁷ Rezoluce Valného shromáždění OSN č.217A (III) z 10.prosince 1948

⁴⁸ „*Všichni se rodí svobodní a rovni si v důstojnosti i v právech.*“ Článek 1 Všeobecné deklarace lidských práv OSN

narozeným osobám jsou přiznávána lidská práva v nejvyšší míře, bude rozsah ochrany plodu, a jemu přiznaná práva, o poznání slabší.

Jakákoliv rozsáhlejší úprava ochrany prenatálního života by ani na takto vysoké úrovni nebyla žádoucí. Neboť Všeobecná deklarace lidských práv má představovat především jakýsi základ ochrany lidských práv na celé Zemi a měla by být pro všechny přijatelná a představovat všeobecný konsensus jejich signatářů.

Další z významných mezinárodních smluv o lidských právech, závazných pro Českou republiku dle článku 10 Ústavy, je Mezinárodní pakt o občanských a politických právech (ICCPR) přijatý dne 19.12.1966 v New Yorku.⁴⁹

Tento pakt proklamuje právo na život ve svém článku 6, který stanoví. „*Každá lidská bytost má právo na život. Toto právo je chráněno zákonem. Nikdo nebude svévolně zbaven života.*“ Ani tento pakt však ve svém znění nezmiňuje právo na život nenarozeného dítěte.

Ve spojitosti s dodržováním paktu jsou však důležitá stanoviska Výboru pro lidská práva, který je zřizován na základě tohoto paktu a jeho hlavním úkolem je kontrola dodržování závazků, přijatých smluvní stranou, z tohoto paktu.⁵⁰ Zaměřuje se především na otázku úpravy interrupcí ve světě a opakovaně upozorňuje na nebezpečí restriktivní úpravy umělého přerušování těhotenství. Důležitým především shledává fakt, že absolutní zákaz interrupcí se dostává do střetu s právem těhotné ženy na život dle článku 6 ICCPR, v případě že dojde k úmrtí těhotné ženy v důsledku těhotenství.

Tyto teze výbor potvrdil i v roce 2004, kdy se zabýval situací v Polsku, které přijalo velmi restriktivní interrupční zákon. V doporučení k jeho zmírnění bylo především poukázáno na fakt, že daný zákon podporuje ženy ve vyhledávání nebezpečných a nelegálních způsobů provádění potratů a tím tyto ženy vystavuje vážnému ohrožení zdraví i života.

Další významná mezinárodní smlouva označovaná jako Úmluva o právech dítěte (CRC) byla přijata roku 1989 v New Yorku. Ani tato smlouva však přímo nehovoří ve svých ustanoveních o životě dítěte před jeho narozením. Naopak lze z její dikce⁵¹ vykládat, že i tato úmluva považuje dítě za lidskou bytost až v momentu jeho narození.

---

⁴⁹ www.osn.cz

⁵⁰ Část IV. Mezinárodního paktu o občanských a politických právech

⁵¹ Např. právo registrace hned po narození, zachování totožnosti, svoboda myšlení a náboženství

Jediným pojítkem k ustanovením o prenatalní formě života tak je pouze preambule úmluvy, která odkazuje na Deklaraci práv dítěte z roku 1959, která obsahuje ustanovení o tom že: „ *dítě pro svou tělesnou a duševní nezralost potřebuje zvláštní záruky, péči a odpovídající právní ochranu před narozením i po něm.*“ Jedná se však pouze o ustanovení preambule, které není právně závazné, může však být jakýmsi vodítkem při výkladu této Úmluvy.

Na evropské úrovni je z našeho pohledu nejvýznamnější Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, která byla přijata na poli Rady Evropy v Římě dne 4. listopadu 1950.⁵² Její součástí je i jedenáct dodatkových protokolů.⁵³ Přijetím Úmluvy byl vytvořen v Evropě systém mezinárodní ochrany lidských práv a občanům byla dána možnost obracet se se svými stížnostmi přímo na orgány ochrany lidských práv zřízené Úmluvou. V roce 1998 byli pak tyto orgány nahrazeny jediným Evropským soudem pro lidská práva a byla tím tak značně usnadněna procedura prosazování lidských práv.

Rozsáhlá judikatura Evropského soudu pro lidská práva je obecně chápána jako vodítko pro zákonodárce i výkonnou a soudní moc členských států, přestože prosazení rozhodnutí soudu, jež konstatují porušení základních práv zaručených Úmluvou, v podobě uvedení v původní stav a upuštění od dalšího porušování, není zdaleka běžné.⁵⁴ Úmluva patří mezi nejvýznamnější lidskoprávní dokumenty přijaté na našem území.

Právem na život se zabývá článek 2 odst. 1 Úmluvy: „*Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života, kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.*“ Článek se stejně jako výše zmiňované dokumenty omezuje pouze na obecnou proklamaci práva na život, o úpravě ochrany života před narozením však i nadále mlčí. Výklad článku 2 je ovšem častým předmětem rozhodovací činnosti Evropského soudu pro lidská práva a jemu historicky předcházejících orgánů.

Úmluva na základě rozhodování soudu chrání lidský život od narození do smrti, k úpravě ochrany prenatalního života jedince se soud vyjadřuje jen velmi zdrženlivě a nepodává jasné odpovědi.

---

⁵² <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/e/evropska-umluva-o-lidskych-pravech/1000697/5226/>

⁵³ KŘEPELKA, F., *Evropský standart lidských práv a zdravotnictví*, Zdravotnictví a právo 7-8/2002, s.2

⁵⁴ KŘEPELKA, F., *Evropský standart lidských práv a zdravotnictví*, Zdravotnictví a právo 7-8/2002, s.3

Debatu o právní subjektivitě plodu oživil případ *Vo v. Francie* z roku 2004.⁵⁵ Soud však nakonec ani v tomto případě právní subjektivitu plodu ani nevyloučil, ale ani nepotvrdil, tato možnost byla pouze hypoteticky připuštěna.⁵⁶ Soud se v odůvodnění rozsudku odvolával na skutečnost, že na evropské úrovni není otázka povahy a právního postavení lidského plodu předmětem shody.⁵⁷

Zajímavý postoj k tomuto případu zaujalo Centrum pro práva související s reprodukcí, které bylo v daném sporu přizváno jako vedlejší účastník. Ve svých připomínkách uvedlo: „*Potvrzení toho, že čl.2 Evropské úmluvy vyžaduje po státech aby považovaly plod, který se má narodit, za právní subjekt, by bylo v rozporu s judikaturou vytvořenou evropským systémem lidských práv, s právem a judikaturou členských států, se mezinárodními a regionálními normami, jakož i s judikaturou národních soudů po celém světě. Kromě toho přiznat plodu práva osoby by mělo závažné důsledky pro základní práva ženy, pro právo na respektování jejího soukromého života, právo na život a osobní bezpečnost, pro právo nebýt diskriminován.*“

Rozhodnutí, jaká míra ochrany bude přiznána lidskému plodu tak je ponechávána na jednotlivých národních úpravách, které mohou být a často i jsou velice rozličné, především co se týče úpravy interrupcí a možností asistované reprodukce, které přímo s ochranou a postavením lidského plodu souvisí a značně ovlivňují jeho existenci a neexistenci.

Z pohledu medicíny pak nejvýznamnějším a zároveň základním pramenem úpravy je Úmluva na ochranu lidských práv a důstojnosti lidské bytosti v souvislosti s aplikací biologie a medicíny, zkráceně Evropská úmluva o lidských právech a biomedicíně, která byla přijata na poli Rady Evropy v roce 1999, v roce 2001 byl k ní přijat Dodatkový protokol o zákazu klonování lidských bytostí. V České republice vstoupila Úmluva spolu s Dodatkovým protokolem v platnost 1.října 2001.

Tato Úmluva představuje nejdůležitější a základní dokument medicínského práva, který můžeme v našem právním řádu i na mezinárodní úrovni nalézt.

---

⁵⁵ Stížnost č.53924/00

⁵⁶ HŮLKA, Š., *Právo na život v mezinárodním a evropském právu*, Právník 11/2004

⁵⁷ HŮLKA, Š., *Ochrana lidského plodu podle Evropské úmluvy o lidských právech*, Jurisprudence 6/2004, s. 15

Status lidského plodu zůstává však i v této Úmluvě nedořešen. Ačkoliv zde nalezneme ustanovení, upravující ochranu forem prenatálního života, vždy se jedná o zvláštní případy a způsoby nakládání s embryy.

Jisté vyjádření nutnosti chránit i prenatální formy života od jeho počátku, a zvláště pak důstojnost a identitu vyvíjejícího se života, představuje rozdílné užití pojmů „každý člověk“ a „lidská bytost“, kdy druhý z uvedených výrazů je užíván zjevně širěji a nabízí tak výkladová východiska k možnostem ochrany života před narozením.⁵⁸ Tento výklad potvrzuje i článek 2 Úmluvy, který deklaruje, že zájmy „lidské bytosti“ mají být nadřazeny zájmům společnosti a vědy. Ve spojení s ustanoveními o zásazích do lidského genomu a úpravě výzkumu na embryích in vitro lze dovozovat, že skutečně jsou lidskou bytostí ve smyslu Úmluvy myšleny i prenatální formy života.

Prenatálních forem života se Úmluva konkrétně dotýká v článcích 11-14, které upravují možnosti zásahu do lidského genomu a zacházení s ním. Výzkumem na embryích in vitro se pak zabývá článek 18, který našel uplatnění v našem trestním zákoníku v ustanoveních §167⁵⁹ a představuje závazek úpravy ochrany embrya in vitro prostřednictvím národních úprav tak, aby bylo zajištěno jeho užití pouze pro povolené účely.

Mezinárodní právo tak nepodává žádný určitý pokyn, jak lidský život před narozením posuzovat. Pokud se někde alespoň vzdáleně dotýká úpravy postavení lidského plodu, jde téměř vždy jen o jakousi deklaraci a určení myšlenkového směru. Konečná volba a úprava je ponechávána na jednotlivých národních úpravách, což vzhledem k různorodosti mentality lidí a národů je dle mého názoru velmi kompromisní a vhodné řešení.

I.4. Ústavněprávní základy ochrany lidského života před narozením

Důležitost, kterou zákonodárce přiznává problematice ochrany lidského života a to i toho nenarozeného, dokládá především to, že jako východisko pro další úpravu byla zvolena ústavněprávní rovina a to hned na několika místech našeho ústavního pořádku.

---

⁵⁸ HŮLKA, Š., *Právo na život v mezinárodním a evropském právu*, Právník 11/2004

⁵⁹ Viz. ust. Zák. č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník, §167 Nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem

Tím je zajištěna nejvyšší míra ochrany, která si však žádá rozsáhlé doplnění v předpisech nižší právní síly.

Hlavním dokumentem, který tvoří východisko pro úpravu ochrany lidského plodu je Listina základních práv a svobod České republiky, která se stala součástí našeho ústavního pořádku vyhlášením ve sbírce zákonů pod číslem 2/1993 Sb.

Listina základních práv a svobod ve svém článku 6 odstavec 1 stanoví: „*Každý má právo na život. Lidský život je hoden ochrany již před narozením.*“ Z uvedeného ustanovení lze snadno vyvodit, že „*lidský život před narozením*“ nelze zcela ztotožňovat s pojmem „*každý*“.⁶⁰ Zákodárce zde zjevně neklade rovnítko mezi právem na život narozeného lidského jedince a právem na život prenatálních forem života. Pojem „*každý*“ tak ve smyslu ustanovení článku 6 odstavce 1 Listiny základních práv a svobod zahrnuje pouze a jenom živě narozené jedince. Lidskému plodu tak není přiznáno právo na život. Listina vychází z ustálené praxe, že lidský život začíná narozením a až od tohoto okamžiku mu přiznává plnou ochranu.⁶¹ Tato koncepce odpovídá i názorům, které zastává pan prof. Pavlíček: „*že jako subjekt práva na život má každý právo o svém životě rozhodovat. Toto právo je však nezczizitelné a nezadatelné a nemůže být přeneseno na někoho jiného, aby o něm rozhodoval nebo se podílel na odnětí života.*“ Lidský plod však touto rozhodovací schopností nadán zjevně není, nemůže tedy plně naplnit předpoklady přiznání postavení subjektu práva na život. Právo lidského plodu je tak v článku 6 odstavec 1 Listiny omezeno pouze na formulaci „*je hoden ochrany*“, což vyjadřuje určité přání a záměr zákonodárce chránit nově klíčící život, nestaví ho však na roveň života člověka již narozeného.

Listina se však vůbec nezabývá konfliktem mezi zájmem matky a plodu a ani jeho subjektivitou.⁶² Z ustanovení článku 6 odstavce 1 Listiny základních práv a svobod nelze zcela bez dalšího upřesnění vyvozovat právní důsledky, neboť neobsahuje žádné konkrétní příkazy ani zákazy, nýbrž dané znění vyjadřuje spíše jakousi deklaraci žádaného stavu a inkorporace etických norem.

Článek 6 odstavec 1 Listiny základních práv a svobod tak slouží především jako interpretační pravidlo pro další ustanovení týkající se ochrany lidského plodu jako

---

⁶⁰ KÜHN, Z., *Ochrana lidského plodu v trestním právu*, Příručky MS ČR, Praha 1998, s.51

⁶¹ PAVLÍČEK, V.: *Ústava a ústavní řád České republiky, díl II.: Práva a svobody*, Praha: Linde, 2002,

⁶² PAVLÍČEK, V.: *Ústava a ústavní řád České republiky, díl II.: Práva a svobody*, Praha: Linde, 2002,

součástí těla matky i jako samostatného subjektu práva. Zároveň Listina ponechává prostor zákonodárci k úpravě legální cesty umělého přerušování těhotenství a dalších procesů majících co dočinění s prenatálními formami života, které se tímto neodchylují z hranic ústavnosti.

Přímou úpravu ochrany lidského plodu bychom však v našem ústavním pořádku hledali marně, musíme tak být odkázáni pouze na ochranu zprostředkovanou a to prostřednictvím ochrany těhotných žen a těhotenství ženy či úpravy institutů s lidským vývojem před narozením souvisejících.

Prostřednictvím ochrany práv těhotných žen je zprostředkovaně chráněn samotný lidský plod. Základem pro práva těhotných žen je článek 32 odstavec 2 Listiny: „*Ženě v těhotenství je zaručena zvláštní péče, ochrana v pracovních vztazích a odpovídající pracovní podmínky.*“ Toto ustanovení vytváří právní rámec úpravy především pracovněprávních vztahů a s nimi spojených práv a povinností zaměstnavatelů ve vztahu k těhotným ženám. Ze zvláštní péče věnované těhotným ženám vychází i trestněprávní úprava, která trestným činům proti těhotenství ženy věnuje celý jeden samostatný díl hlavy I. zvláštní části trestního zákoníku a na řadě míst pak těhotenstvím ženy podmiňuje užití vyšší trestní sazby.

Ústavněprávní úprava tak dle mého názoru poskytuje dostatečný základ ochrany lidského plodu, když zcela respektuje přednost práva na život matky, ale zároveň nabízí i možné východisko k přiznání určitých práv i nenarozenému jedinci.

II. Umělé přerušování těhotenství a jeho úprava v ČR

Umělé přerušování těhotenství představuje jeden z nejkontroverznějších problémů medicínského práva. Stejně tak tato problematika vyvolává debaty v odborné i laické veřejnosti. Společnost se historicky rozděluje mezi příznivce a odpůrce interrupcí, ale ani mezi odpůrci potratů nepanuje shoda, zda přiznat právo na interrupci ženě, která otěhotněla po znásilnění či je sama svým těhotenským stavem ohrožena na životě.

V následujících odstavcích se pokusím shrnout vývoj a současný stav interrupční legislativy a potratovosti v České republice i částečně ve světě a zároveň nastínit vývojové tendence potratové legislativy do budoucna.

Otázka nechtěného těhotenství a s ním spojených interrupcí provází historii již od nepaměti. Dějiny se s vyhnáním plodu a jeho přijímáním a odmítáním potýkají velmi různorodě. Ve starověku byly umělé potraty pravděpodobně běžnou praxí a stávaly se i součástí regulace počtu obyvatel, neboť sexuální život byl, jak je známo z historických pramenů, velmi čilý. Hippokrates však již zakazuje lékařům podílet se na zákroku, vedoucím k přerušení těhotenství ženy, samotnou snahu ženy o vyhnání plodu však nezatrácuje.⁶³ Naopak ji podněcuje k násilnému fyzickému cvičení, chce-li potratit.

Vývoj názorů na potraty je po celé dějiny determinován vztahem k církvi a jejímu učení. Původní učení křesťanské církve vycházelo z učení Tomáše Akvinského o opožděné animaci, kdy byla lidská duše přisuzována zárodku až několik měsíců po početí. Zárodek bez lidského ducha však mohl být vypuzen z těla matky bez jakékoliv sankce. Až v 19. století došlo k přelomu vnímání lidské duše katolickou církví a dle výroku papeže Pia IX. se stala duše přítomnou v zárodku již od oplodnění. Přerušení těhotenství se tak stalo dle církevního práva trestným. Z historických analů však není možno vyčíst, jak na tom byla společnost s potratovostí ve skutečnosti, neboť tato činnost byla často provozována tajně a bývala spojená s nemalými riziky jak pro těhotnou, tak pro toho, kdo jí k vyhnání plodu dopomáhal. Tradice tzv. andělíčkářek je však známa po celý středověk a valnou část novověku.

V právních kodexech se první úpravy o protiprávnosti umělého přerušení těhotenství začínají objevovat počátkem 19. století, a to především v Anglii a napoleonské Francii.

Na českém území se s úpravou umělého přerušení těhotenství poprvé setkáváme až v roce 1950, kdy do tehdy nového trestního kodexu bylo zaneseno ustanovení o trestném činu usmrcení lidského plodu.⁶⁴ Již tehdy byla však stanovena beztrestnost pro provedení usmrcení lidského plodu ze zdravotních důvodů, oproti současné úpravě však za konání vedoucí k usmrcení lidského plodu byla postihována i samotná těhotná žena.

První ucelenou a samostatnou právní úpravou umělého přerušení těhotenství v Československu byl zákon č. 68/1957 Sb., který měl upravit podmínky provádění

---

⁶³ JAKEŠOVÁ, P., *Vybrané problémy právní úpravy umělého přerušení těhotenství*, Zdravotnictví a právo 6/2005, s.4

⁶⁴ § 218 zákona č. 86/1950 Sb. trestní zákon stanovil, že „*těhotná žena, která úmyslně usmrtí svůj plod nebo někoho jiného o usmrcení svého plodu požádá nebo mu to dovolí, bude potrestána odnětím svobody až na jeden rok*“

zákroků vedoucích k umělému přerušení těhotenství.⁶⁵ Legální provedení zde bylo vázáno především na souhlas těhotné ženy a předchozí povolení v komisi, k tomu účelu zřízené, ze zdravotních a jiných důležitých důvodů hodných zvláštního zřetele.⁶⁶ Tímto zákonem byl zároveň zrušen § 218 trestního zákona č. 86/1950 Sb. A byl nahrazen speciálními ustanoveními tohoto zákona, který také formuloval sankce za provedení umělého přerušení těhotenství v rozporu s tímto zákonem. Ve svém §6 však již stanovil beztrestnost těhotné ženy.⁶⁷

Složení tzv. interrupčních komisí se v průběhu let, kdy byl zákon č. 68/1957 Sb. O umělém přerušení těhotenství účinný, značně měnilo a to směrem k větší liberalizaci potratů. Interrupční komise se tak postupem času stávaly spíše než účinným nástrojem, který by omezoval míru potratovosti, jakousi administrativní překážkou a nežádoucím zdržením provedení samotného výkonu, neboť 95% žádostí bylo těmito komisemi vyřizováno kladně.

Zdlouhavá administrativa, tak často bránila šetrnějšímu provádění potratů a i případně provedení zákroků tzv. miniinterrupce, které vyžadují co nejkratší interval od početí do provedení zákroku, přičemž pro ženu představují mnohem menší rizika, než podstoupení klasického interrupčního zákroku v pozdějších stádiích těhotenství.

Poslední a doposud účinnou úpravou je zákon č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství spolu s prováděcí vyhláškou Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 75/1986 Sb., který promítl potřeby dané společností, zrušil interrupční komise a stanovil nové podmínky pro provádění umělého přerušení těhotenství. Po přijetí tohoto zákona se na konci osmdesátých a počátkem devadesátých let dvacátého století značně zvýšil počet potratů, který však postupem doby i vlivem nových antikoncepčních metod klesl až na současnou mez.

III.2. Stávající stav interrupční legislativy

Umělé přerušení těhotenství je, jako jeden z mála institutů, zabývající se ochranou lidského plodu, upraven ucelenou právní úpravou, vycházející ze

---

⁶⁵ § 1 zákona č. 68/1957 Sb. o umělém přerušení těhotenství stanovil že tato úprava je učiněna „v zájmu dalšího rozšíření péče o zdravý vývoj rodiny, ohrožované škodami způsobenými při umělém přerušení těhotenství na zdraví a životech žen zákroky nesvědomitých osob a mimo zdravotnická zařízení.“

⁶⁶ BAHOUNEK, T.J., et. al. *Čtyři pohledy na interrupci*, Ostrava: KEY Publishing s.r.o., 2007, s.31

⁶⁷ TĚŠINOVÁ, J., ŽDÁREK, R., POLICAR, R., *Medicínské právo*, Praha: C.H.Beck, 2011, s.124,

samostatného zákona č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství a prováděcí vyhlášky č. 75/1986 Sb.

Zákon za použití současného výkladu plně odpovídá právu ženy na svobodu a na ochranu soukromého života, která jí jsou zaručena Ústavou a přiznává jí plné právo, za splnění předem stanovených podmínek, rozhodovat o své tělesné integritě a tedy i o tom, zda počne dítě, kdy a s kým. Zároveň však zákon ctí i přání zákonodárce, aby byl lidský život chráněn již před narozením a vytváří v průběhu těhotenství jistou časovou osu, která tvoří hranice mezi možnostmi ženy svobodně rozhodovat o svém těhotenství a zároveň přiznává v průběhu času zvyšující se míru ochrany nenarozenému lidskému jedinci.

Základním nedostatkem, který zákon o umělém přerušení těhotenství obsahuje je jeho poplatnost době, kdy byl vydán. V zákoně tak nalezneme řadu ustanovení, která již neodpovídají skutečnému stavu ve společnosti a je tak třeba při jeho výkladu vycházet ze současného společenského a institucionálního uspořádání. Tak například ustanovení § 10 o zákazu provedení umělého přerušení těhotenství cizinkám, které u nás nemají dlouhodobý pobyt, je zcela neodpovídající současnému právnímu stavu, kdy je naopak nutné především v závislosti na závazcích plynoucích nám z členství v Evropské unii poskytnout tuto službu i cizinkám. Zřejmý záměr zákonodárce, spočívající v zabránění potratové turistiky dle mého názoru je již s ohledem na liberální úpravy většiny evropských států zcela neopodstatněný.

Zákon by však vyžadoval, když ne vydat nově, tak alespoň komplexně novelizovat tak, aby lépe odpovídal požadavkům moderní lékařské vědy i celé společnosti a také reformám zdravotnictví, které budou platit s účinností od dubna 2012. Původně měla být úprava umělého přerušení resp. ukončení těhotenství součástí nového zákona o specifických zdravotních službách, nakonec se však tato úprava i vlivem značných rozdílů v názorech zákonodárců do nové úpravy nedostala a bude třeba ji novelizovat zvlášť.

V § 1 zákona o umělém přerušení těhotenství je avizován základní účel zákona, který klade důraz především „na ochranu života a zdraví ženy“ a „plánované a odpovědné rodičovství“. Zcela zjevně je tak upřednostňován zájem na ochraně života matky před ochranou nenarozeného lidského života., je tím tak posílena argumentace ve

prospěch práv matky proti právům lidského plodu. Lidský plod je tak prostřednictvím zákona o umělém přerušení těhotenství chráněn až na druhém místě.

Zákon hned v úvodu vyjadřuje vůli zákonodárce předcházet situacím, které jsou pak řešeny za využití regulí daných tímto zákonem. Je zde tudíž stanovena povinnost výchovy směřem k zodpovědnému a plánovanému rodičovství tak, aby bylo zapotřebí využít prostředků umělého přerušení těhotenství co nejméně. Nutno říci, že tento účel zákona se daří velice dobře naplňovat, a to především díky větší dostupnosti antikoncepčních metod a zároveň i větší otevřenosti diskuze o problematice sexuálního života a s tím spojené problematice nechtěného těhotenství. Ostatně tato skutečnost vyplývá i ze statistik, které uvádím níže.

Zákon předpokládá dva právní důvody pro provedení umělého přerušení těhotenství a to žádost ženy⁶⁸ a zdravotní důvody.⁶⁹ Přičemž při provedení zákroku z obou výše uvedených důvodů musí být dodržen postup *lege artis* a splněny podmínky udělení informovaného souhlasu těhotné ženy,⁷⁰ což je ostatně i u umělého přerušení těhotenství ze zdravotních důvodů zákonem zdůrazňováno.

I s ohledem na rizikovost zákroku umělého přerušení těhotenství je v §8 zvlášť zdůrazněna povinnost poučovat a to i s důrazem na předcházení podobných situací do budoucna. Nad rámec běžného informovaného souhlasu jsou zde stanoveny i další podmínky, pro řádné poučení, které mají zajistit účinné dosažení účelu zákona a zdravého reprodukčního vývoje společnosti. Zvláštní podmínky poučení a souhlasu jsou stanoveny pro nezletilé ženy, které o umělé přerušení těhotenství žádají a to zcela v souladu s ustanoveními občanského práva o způsobilosti k právním úkonům, která je nabývána v plném rozsahu až dovršením 18ti let věku.

Prováděcí vyhláška č. 75/1986 Sb. k zákonu o umělém přerušení těhotenství dále stanoví další podmínky pro provedení zákroku umělého přerušení těhotenství s tím, že čím je vyšší stupeň těhotenství, tím jsou možnosti provedení interrupce omezenější. Na žádost ženy je tak možné uměle přerušit těhotenství pouze do 12. týdne a z důvodů genetického poškození plodu do 24. týdne. Přičemž je v §2 Vyhlášky⁷¹ zdůrazňováno,

---

⁶⁸ Viz ust. §4 zak. č. 66/1986/Sb. o umělém přerušení těhotenství

⁶⁹ Viz ust. §5 zak. č. 66/1986/Sb. o umělém přerušení těhotenství

⁷⁰ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol., *Trestní právo a zdravotnictví*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství Orac, 2004, s.99

⁷¹ Vyhláška ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 75/1986 Sb., kterou se provádí zákon české národní rady č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství

že „ po uplynutí dvanácti týdnů délky těhotenství lze uměle přerušit těhotenství, jen je-li ohrožen život ženy nebo je prokázáno těžké poškození plodu nebo že plod je neschopen života.“ Tímto ustanovením je tak dodržena i ústavní zásada ochrany nenarozeného lidského života.⁷²

Zákon však dle mého názoru lpí na přílišném formalismu povolování podstoupení zákroku interrupce a neodpovídá zcela současnému pojetí zdravotnictví jako služby, kde rozhodující volbu musí mít vždy pacient, v tomto případě těhotná žena.

S úpravou umělého přerušení těhotenství úzce souvisí i další předpis a to vyhláška č. 11/1988 Sb. o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky. Tato vyhláška jako jediná podává legální výklad dvou základních pojmů a to potratu a živě narozeného jednice. Za potrat je považováno ukončení těhotenství ženy, které splňuje předem stanovené předpoklady tj. „*plod neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než jeden tisíc gramů a pokud ji nelze zjistit, jestliže je těhotenství kratší než dvacet osm týdnů, plod projevuje alespoň jednu ze známek života a má porodní hmotnost nižší než pět set gramů, ale nepřežije dvacet čtyři hodiny po porodu, z dělohy ženy bylo vyňato plodové vejce bez plodu, anebo těhotenská sliznice.*“ Vyhláška poměrně detailně stanoví podmínky, za kterých lze prohlásit, že žena potratila. Vyhláška však zároveň pod pojem potrat řadí i ukončení mimoděložního těhotenství a umělé přerušení těhotenství. Druhým důležitým pojmem, který tato vyhláška definuje, je narození živého dítěte, o kterém již bylo pojednáváno výše.⁷³

II.3. Současný stav potratovosti v České republice

Stav potratovosti v České republice má, jednak vlivem liberálnější úpravy umělého přerušení těhotenství, jednak vlivem větší dostupnosti a osvěty v použití antikoncepčních metod, dlouhodobě klesající tendenci.

V roce 2009 tak bylo dosaženo historického minima, kdy bylo evidováno „pouhých“ 24 tis. provedených umělých přerušení těhotenství z celkového počtu 39 tis. hlášených potratů.⁷⁴

---

⁷² Čl. 6 odst 1 Listiny základních práv a svobod

⁷³ § 2 Vyhlášky ministerstva zdravotnictví České socialistické republiky č. 11/1988 Sb. o povinném hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky

⁷⁴ www.uzis.cz

Tabulka níže ukazuje vývoj potratovosti na území České republiky od roku 1975 až do současnosti, přičemž velmi zřetelně je z uvedených dat zřejmé, jaký vliv mělo přijetí nového interrupčního zákona v roce 1986, kdy velmi razantně narostl počet provedených umělých přerušování těhotenství. V tabulce je však i velmi dobře pozorovatelný vliv lepší dostupnosti a účinnosti antikoncepčních metod, kdy ačkoliv celkový počet potratů již deset let se drží na přibližně stejné hranici, počet umělých přerušování těhotenství dlouhodobě stále klesá. Tento stav lze současně i přičítat větší zodpovědnosti budoucích matek při plánování rodičovství a zvýšenému důrazu na zajištění přiměřeného životního standardu dítěte.

Tabulka č. 1

rok	Umělé přerušení těhotenství	Z toho ze zdravotních důvodů	Počet potratů celkem
1975	55 511	10 105	76 612
1980	68 930	13 274	87 032
1985	83 042	15 626	100 192
1990	107 131	9 428	123 695
1995	48 286	11 679	60 143
2000	32 530	6 338	44 894
2005	26 453	4 678	40 023
2006	25 352	4 779	39 959
2007	25 414	4 789	40 917
2008	25 760	4 569	41 446
2009	24 636	4 567	40 528
2010	23 998	4 423	39 273

II.4. Srovnání se zahraniční interrupční legislativou

Zahraniční interrupční legislativa je povětšinou závislá na většinovém náboženském smýšlení daného národa, v současné době se však shledáváme se státy, které mají přísně restriktivní interrupční legislativu jen výjimečně. V rámci Evropy mezi státy s nejrestriktivnější právní úpravou patří především Andora, Irsko, Lichtenštejnsko, Lucembursko, Malta, Monako, Polsko, San Marino a především

Vatikán.⁷⁵ Především tedy jde o státy s vysokým zastoupením věřících křesťanů ve složení obyvatelstva. I přes restriktivní legislativní snahy jsou však tyto státy nuceny volit takovou úpravu, aby nedocházelo k rozsáhlé potratové turistice do sousedních států s liberálnější úpravou jako tomu bylo v nedávné minulosti například v případě Polska a také, aby nebylo porušováno právo na život ženy.

V sousedním Německu prošla úprava umělého ukončení těhotenství bouřlivým vývojem, kdy v 30. a 40. letech dvacátého století bylo provedení interrupce jakýmkoliv způsobem trestáno i trestem smrti. Po rozdělení Německa pak v obou částech platily zcela protichůdné zákony, přičemž východoněmecký přístup byl velmi liberální oproti tomu západoněmeckému. Po znovusjednocení Německa došlo k vydání nového interrupčního zákona, který se stal jakýmsi kompromisem.

III.1.Trestněprávní ustanovení chránící lidský plod

Ochranu lidského plodu v trestním právu lze rozčlenit na dvě relativně samostatné problematiky a to problematiku ochrany lidského plodu prostřednictvím ochrany těhotenství ženy a ochranu, kterou trestní právo uskutečňuje prostřednictvím úpravy neoprávněného nakládání s materiálem lidského původu včetně lidských embryí.

Nový trestní zákoník č. 40/2009 Sb řadí trestné činy proti těhotenství ženy do 4. dílu I.Hlavy Zvláštní části mezi Trestné činy proti životu a zdraví. Nový Trestní zákoník tak přišel s novým uspořádáním Zvláštní části, které má více odpovídat hierarchii hodnot chráněných současnou demokratickou společností. Život a zdraví jsou zde chráněny jako nejdůležitější společenské hodnoty.⁷⁶ Navazuje tak na článek 6 Listiny základních práv a svobod. Do této hlavy jsou řazeny i trestné činy proti těhotenství ženy, neboť zákonodárce v návaznosti na Listinu se zavazuje chránit i vznikající život.

V souvislosti s mezinárodní Úmluvou o lidských právech a biomedicině⁷⁷ a Dodatkovém protokolu k Úmluvě o lidských právech a biomedicině o zákazu klonování lidských bytostí⁷⁸ a navazujícími vnitrostátními předpisy byly do trestního zákoníku

---

⁷⁵ TĚŠINOVÁ, J., ŽDÁREK, R., POLICAR, R., *Medicínské právo*, Praha: C.H.Beck, 2011, s.137

⁷⁶ Důvodová zpráva zákonu č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

⁷⁷ Č. 96/2001 Sb. m.s.

⁷⁸ Zák. č. 97/2001 Sb.

zařazeny trestné činy související s neoprávněným nakládáním s lidskými tkáněmi a orgány a lidským embryem a lidským genomem.⁷⁹

Trestní zákoník navazuje na platný zákon č. 66/1986 Sb., o umělém přerušení těhotenství, a prováděcí vyhlášku k tomuto zákonu pod č. 75/1986 Sb., které stanoví přípustný způsob umělého přerušení těhotenství na žádost těhotné ženy, nebo ze zdravotních důvodů. Skutkové podstaty jsou zde formulovány tak, aby logicky vyjadřovaly odstupňování ochrany z hlediska chráněného zájmu na počínajícím lidském životě a současně i na zdraví matky.⁸⁰ Z hlediska předmětu ochrany je zde chráněn jak počínající život, tak i zdraví matky, které jsou zákroky vedoucí k nelegálnímu přerušení těhotenství ohrožovány.

Důraz na ochranu lidského plodu prostřednictvím ochrany těhotné ženy je kladen v ustanoveních celého trestního zákoníku zvýšenými trestnými sazbami, v případě, že je trestný čin páchan proti těhotné ženě

V následujících odstavcích se pokusím shrnout současnou trestněprávní úpravu tak, jak nám ji předkládá účinný trestní zákoník 40/2009 Sb.

III.3.1. Nedovolené přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy

Na základě hierarchie chráněných hodnot ve 4. díle hlavy první zvláštní části trestního zákoníku je na prvním místě postihováno umělé přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy a to v §159. Umělým přerušením těhotenství se zde rozumí jakékoli jednání směřující k usmrcení lidského plodu, které má povahu umělého přerušení těhotenství. Přičemž nezáleží na použitém prostředku, musí jít však o jednání směřující k vyhnání plodu anebo i vyvolání předčasného porodu, za podmínky, že směřuje k usmrcení lidského plodu.⁸¹ Pro naplnění skutkové podstaty tohoto trestného činu je zapotřebí úmyslu bez souhlasu ženy přerušit její těhotenství a tím usmrtit plod. Pouhé násilí páchané na těhotné ženě nelze klasifikovat jako trestný čin nedovoleného přerušení těhotenství bez souhlasu těhotné ženy, byť by ve svém důsledku vedlo

---

⁷⁹ Důvodová zpráva zákonu č. 40/2009 Sb. Trestní zákoník

⁸⁰ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník* : Komentář. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

⁸¹ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník* : Komentář. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

k vyvolání potratu či úmrtí plodu. Takovéto jednání by bylo nutno hodnotit jako trestný čin ublížení na zdraví dle §145 resp. §147, spáchaný vyvoláním potratu dle §122 odst.2 písm.g). Úmysl musí směřovat k usmrcení plodu bez souhlasu ženy.

Vyvoláním potratu se ve smyslu našeho trestního práva rozumí každé jednání, které má za následek přerušeni těhotenství dříve, než dojde k porodu, byť předčasně.⁸² Potrat je definován v našem právním řádu ve vyhlášce ministerstva zdravotnictví č. 11/1988 Sb., o hlášení ukončení těhotenství, úmrtí dítěte a úmrtí matky.

Tento trestný čin je v základní skutkové podstatě trestán dvěma až osmi léty odnětí svobody. V následujících odstavcích jsou pak postihovány kvalifikované skutkové podstaty, spočívající ve spáchání činu na ženě mladší osmnácti let, za použití násilí či pohrůžky násilí, zneužívajíc tísně nebo závislosti, opětovně nebo způsobí-li tímto činem těžkou újmu na zdraví, dále pak je ještě přísněji postihován pachatel, který daným činem způsobí těžkou újmu na zdraví nejméně dvou osob nebo smrt, za druhou osobu však nelze považovat samotný lidský plod, nýbrž druhou těhotnou ženu. Nejprísněji je pak trestán pachatel, který způsobí svým jednáním smrt nejméně dvou osob. Příprava je v tomto případě trestná.

Tento trestný čin stejně tak, jako další trestné činy, zmiňované v dalších odstavcích, je možno spáchat pouze v době, kdy je lidský plod živý. V případě, že by byl plod již odumřelý, mohl by pachatel být postižen pouze za pokus trestného činu nedovoleného přerušeni těhotenství bez souhlasu těhotné ženy. Pokud by byl plod již odumřelý, musel by být daný zákrok, směřující k vypuzení plodu, posuzován také dle toho, zda toto vynětí z lůna matky bylo provedeno lege artis či ne.⁸³ Stejně tak nemůže být za trestný čin považováno vyvolání předčasného porodu za podmínky, že nesměřovalo k usmrcení plodu.

Nebude trestně odpovědný za trestný čin nedovoleného přerušeni těhotenství bez souhlasu těhotné ženy ten, kdo jednal v krajní nouzi dle §28 trestního zákoníku. Takováto situace může nastat v případě, že není možno daný souhlas získat, např. protože je žena v bezvědomí, je však nezbytné provést daný zákrok pro záchranu života ženy. Je nutné však brát zřetel na dříve vyslovená přání ženy.⁸⁴

---

⁸² KÜHN, Z., *Ochrana lidského plodu v trestním právu*, Praha: Příručky MSČR, 1998

⁸³ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol., *Trestní právo a zdravotnictví*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství Orac, 2004, s.99

⁸⁴ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol., *Trestní právo a zdravotnictví*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství Orac, 2004, s.85

III.3.2. Nedovolené přerušení těhotenství se souhlasem těhotné ženy

Předpokladem pro spáchání trestného činu dle §160 trestního zákoníku je souhlas těhotné ženy a provedení takového zákroku způsobem jiným, než jaký je povolen dle zákona o umělém přerušení těhotenství.⁸⁵ Souhlas může být dán jakýmkoliv způsobem, a to i konkludentně.⁸⁶

Toto ustanovení především navazuje na vnitrostátní úpravu umělého přerušení těhotenství a jeho liberálnost či naopak přísnost. V zemích s restriktivní interrupční úpravou bývá tento druh kriminality velmi častým. V naší zemi se tento trestný čin vyskytuje velmi výjimečně a v roce 2010 nebyl dle statistik Policie ČR evidován žádný takový případ.⁸⁷

Trestní zákoník stejně jako v předešlém §159 vypočítává několik kvalifikovaných skutkových podstat. V odstavci dva opět přísněji postihuje takové jednání v případě, že je páčáno na ženě mladší osmnácti let, dále pak postihuje i takové jednání páchané za účelem značného prospěchu, soustavné jednání a způsobení těžké újmy na zdraví. V dalších dvou odstavcích jsou pak přísněji postihovány obdobné situace jako v případě, že bylo jednáno bez souhlasu těhotné ženy. Příprava je i v tomto případě trestná.

Toto ustanovení směřuje kromě jiného i k zájmu na ochraně zdraví matky a snaze přesvědčit ženy, aby tento zákrok podstupovaly pouze zákonem dovoleným způsobem.

III.3.3. Pomoc těhotné ženě k umělému přerušení těhotenství

Tento trestný čin kriminalizuje pomoc, tak jak je vykládána dle §24 ods.1 písm.c) trestního zákoníku o formách účastenství. Pomoc těhotné ženě je zde

⁸⁵ Zák. č. 66/1986 Sb. o umělém přerušení těhotenství

⁸⁶ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník* : Komentář. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

⁸⁷ <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-650295.aspx>

pachatelstvím, neboť těhotná žena se sama trestného činu nedopouští.⁸⁸ Tato pomoc může být poskytována v jakékoliv formě. Přípustná je pomoc jak fyzická tak i psychická. Musí jít však o pomoc, která je v rozporu s právní úpravou o umělém přerušeni těhotenství. Nebude tak trestně odpovědný ten, který ženě pomáhá při podstoupení potratu povoleným způsobem.

Kvalifikované skutkové podstaty opět postihují takové jednání na ženě mladší osmnácti let, způsobení těžké újmy na zdraví a smrt.

III.3.4. Svádění těhotné ženy k umělému přerušeni těhotenství

Stejně tak jako v případě pomoci je v této skutkové podstatě za pachatele považován, ten kdo ženu svádí, neboť svádění zde vyjadřuje v podstatě návod ve smyslu §24 odst.1 písm.b). Těhotná žena se sama trestného činu nedopouští.⁸⁹

Trestné je již pouhé svádění těhotné ženy k tomu, aby sama své těhotenství uměle ukončila, nebo o takové jednání jiného požádala, nebo jinému dovolila toto těhotenství ukončit způsobem jiným, než přípustným dle zákona o umělém přerušeni těhotenství. K samotnému jednání ženy vůbec nemusí dojít. Zde je možno vyzorovat vývoj trestněprávní úpravy, neboť starý trestní zákoník z roku 1961 ještě používal výrazu „svede“.

Tento trestný čin je ze všech trestných činů v tomto díle nejmírněji postihován a uzavírá hierarchii trestných činů proti těhotenství ženy, které i s ohledem na liberální úpravu umělého přerušeni těhotenství, dle mého názoru dostatečně postihují nežádoucí jednání vedoucí k usmrceni plodu.

III.3.5. Beztrestnost těhotné ženy

Trestní zákoník v §163 vyjadřuje obecnou právní zásadu, že nemůže být trestná osoba, k jejíž ochraně je příslušné trestněprávní ustanovení určeno. Tato zásada je zde

---

⁸⁸ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník* : Komentář. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

⁸⁹ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník* : Komentář. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

jen výslovně zdůrazněna a platila by i za předpokladu, že by zde toto ustanovení chybělo.

Žena, která svolí k ukončení jejího těhotenství nedovoleným způsobem a bude tomuto konání i značně napomáhat nemůže být postihována dle ustanovení trestního práva, neboť nemůže být trestným ten, kdo je daným trestním jednáním jiného sám postižen. Dané ustanovení tak odráží i hodnocení rozsahu práv matky a plodu, kdy život, zdraví a svobodné rozhodování matky jsou zde stavěny do popředí proti právu na ochranu lidského plodu.

III.3.6. Nedovolené nakládání s lidským embryem a lidským genomem

Ustanovení trestního zákoníku v §167 navazuje na zákon č.227/2006 Sb., o výzkumu na lidských kmenových buňkách a souvisejících činnostech. Tento zákon provádí závazky vyplývající České republice z Úmluvy o lidských právech a biomedicíně⁹⁰ a jejího Dodatkového protokolu o zákazu klonování lidských bytostí.⁹¹ Tato právní úprava reaguje především na etické problémy spojené s vývojem biologie a medicíny.⁹² Má zabránit zneužití nových vědeckých poznatků, které by mohly vést k ohrožení lidské důstojnosti a svébytnosti. Má zajistit, že každému budou při použití těchto metod zajištěna jeho základní práva a svobody.

Objektem tohoto trestného činu je především ochrana lidského embrya, lidských embryonálních buněk a jejich linií, lidského genomu a zdravého vývoje lidské populace.⁹³ Pražské učebnice trestního práva uvádějí ještě další objekty chráněné tímto ustanovením a to zájem na řádném a kontrolovaném provádění výzkumu na lidských embryonálních buňkách, zprostředkovaně pak i ochranu lidského života před narozením,⁹⁴ a dále také zájem na dodržování mezinárodních závazků.⁹⁵

---

⁹⁰ Č. 96/2001 Sb. m. s.

⁹¹ Č. 97/2001 Sb. m.s.

⁹² NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*, 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s.85

⁹³ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník : Komentář. II. díl. Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2010

⁹⁴ NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*, 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010, s.85

⁹⁵ JELÍNEK, J. a kol., *Trestní právo hmotné*, 2. vydání, Praha: Leges, 2010, s.511

Trestní zákoník vyjmenovává šest základních skutkových podstat, které jsou v souladu se zákazy uvedenými v Úmluvě o lidských právech a biomedicíně a jejím Dodatkovém protokolu. Zakázáno je především použití lidského embrya pro výzkum v rozporu s jinými právními předpisy, dovoz i vývoz lidských embryí i přenos lidského genomu a lidského embrya do buněk jiných živočichů, zakázáno je i tzv. reprodukční klonování, spočívající v manipulaci s lidskými embryonálními buňkami, směřující k vytvoření nového lidského jedince.

III.3.7. Trestněprávní ochrana lidského plodu prostřednictvím zvýšených sankcí trestných činů

Ochranou lidského plodu prostřednictvím ochrany těhotenství ženy se trestní zákoník zabývá, kromě výše rozebíraného 4.dílu první hlavy Zvláštní části i v řadě dalších ustanovení. Trestný čin, spáchaný na těhotné ženě, je ve většině případů kvalifikovanou skutkovou podstatou.

Bude-li spáchána vražda dle §140 odst.1,3 písm.b), bude obětí tohoto trestného činu pouze těhotná žena, nikoliv plod, tudíž nelze daný čin hodnotit zároveň i podle písmene a), neboť lidský plod nepoživá samostatné trestněprávní ochrany. Pokud však při jednání uvedeném v §159 odst.1 dojde k úmyslnému usmrcení ženy, půjde vždy o jednočinný souběh trestného činu vraždy a trestného činu nedovoleného přerušování těhotenství bez souhlasu těhotné ženy. Podobně bude hodnocen i trestný čin zabití dle §141 odst.2 písm.b).

Vyšší trestnost trestných činů spáchaných na těhotné ženě nacházíme i u skutkových podstat účasti na sebevraždě (§144), těžkého ublížení na zdraví (§145), ublížení na zdraví (§146), mučení a jiného nelidského a krutého zacházení (§149).

Důležitost, jakou přiznává náš trestní zákoník ochraně nenarozeného života, ač zprostředkovaně, můžeme vyvozovat také z výkladového ustanovení §122 odst.2 písm.g), který za těžkou újmu na zdraví označuje i vyvolání potratu nebo usmrcení plodu. Jako trestný čin těžkého ublížení na zdraví podle §145 odst.1,2 písm.b) se bude posuzovat, každé násilné jednání pachatele, kterým úmyslně způsobí ženě těžkou újmu

na zdraví podle §122 odst.2 písm. a) až i) jednáním jiným než umělým přerušením těhotenství.⁹⁶

Samostatnou ochranou lidského plodu v těle matky se však trestní zákoník nezabývá a snaží se vystačit si pouze s úpravou ochrany prostřednictvím ochrany těhotenství ženy, která se v současné době zdá být dostatečnou i vzhledem k vyššímu zájmu na právu matky na život oproti ochraně nenarozeného jedince.

IV Práva přiznaná nenarozenému dítěti v právu soukromém

Ochrana lidského plodu prostřednictvím práva soukromého, speciálně prostřednictvím ustanovení občanského zákoníku, je roztržena do dvou základních oblastí. První představuje vymezení podmíněné subjektivity a s ní spojené majetkoprávní nároky nenarozeného lidského jedince. Druhou oblast pak představují práva na ochranu osobnosti, která jsou v závislosti na situaci přiznávána rodičům nebo i samotnému dítěti.

Jak již bylo výše uvedeno v občanském právu se ve spojení s ochranou lidského plodu a jeho subjektivitou mluví o institutu tzv. nascitura. Tento subjekt práva představuje jakousi zvláštní podmíněnou subjektivitu fyzické osoby k právům a povinnostem. Přičemž podmínka přiznání těchto práv a povinností předpokládá narození živého jedince.⁹⁷ Ochrana lidskému plodu je tak zjevně přiznávána se zpětnou účinností.

Dle ustanovení občanského zákoníku je tedy nenarozenému lidskému jedinci přiznávána jistá, i když podmíněná, subjektivita. Z čehož lze usuzovat, že pod pojem nasciturus lze zahrnovat pouze až embryo in utero, neboť jak již bylo výše zmiňováno, dle našeho práva bude nutno embryo in vitro posuzovat jako věc, a tudíž mu nemůže být žádná subjektivita přiznána. §7 občanského zákoníku přiznává tuto subjektivitu lidskému plodu již od početí, tedy od okamžiku splynutí pohlavních buněk ženy a muže po vykonané souloži. S možností oplodnění mimo tělo matky však zcela logicky nemohlo být v době, kdy byl občanský zákoník přijímán počítáno, výkladově však je

---

⁹⁶ ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník* : Komentář. II. díl. Zvláštní část. Praha: C. H. Beck, 2010

⁹⁷ Ust. §7 zák. č. 40/1964 Sb., občanský zákoník

možno dojít k závěru, že subjektivita dle §7 občanského zákoníku bude lidskému embryu přiznána až po jeho implantaci do těla ženy, ve chvíli, kdy počne jeho vývoj v nového lidského jedince.

Pro přiznání statusu nascitura až embryu in utero mluví i fakt, že pokud bychom tento status přiznali již embryu in vitro, mohlo by například v případě dědického řízení docházet k nežádoucí situaci, kdy by embryo in vitro mohlo být považováno za potencionálního dědice a dědické řízení by tak muselo být ze zákona přerušeno do doby než se nový jedince narodí, což však může trvat několik let, nebo také nemusí vůbec nastat.

Jinou podstatu budou tvořit práva na ochranu osobnosti dle ust. §11 občanského zákoníku, která však budou přiznávána lidskému plodu pouze prostřednictvím jeho matky, jehož je součástí, neboť občanský zákoník v tomto ustanovení mluví o právu na ochranu osobnosti přiznanému pouze fyzické osobě, kterou však lidský plod není.

Prostřednictvím žalob na ochranu osobnosti jsou však uplatňovány tzv. wrongful birth a wrongful life žaloby, které často souvisí buď s nepovedenými zákroky v oblasti reprodukční medicíny, nebo s narozením malformovaného jedince, kdy je chybou lékařů zasahováno do osobnostního práva na rodinný život a plánované rodičovství.

V. Vybrané problémy týkající se prenatálních forem života

Při ochraně lidského plodu a rozhodování o jeho existenci, právech a míře ochrany se nelze v současné době omezit jen na zkoumání úpravy statusu lidského plodu jako subjektu práva či těhotenství, jako přirozeného stavu, kdy ke splnutí pohlavních buněk muže a ženy dochází po vykonané souloži, nýbrž je nutno se zabývat z pohledu práva i novými přístupy a možnostmi v reprodukční medicíně.

V průběhu druhé poloviny dvacátého století došlo k významnému vývoji v reprodukční medicíně a to především v oblastech prenatální diagnostiky, možnostech řešení neplodnosti žen i mužů a zdravotními riziky s tím spojenými, i v možnostech ovlivnění samotnou existenci těhotenství prostřednictvím nejrůznějších antikoncepčních metod.

V této kapitole se budu zabírat jen několika vybranými problémy, které se dle mého názoru nejvíce zabývají ochranou lidského plodu. Zároveň bych v tomto rozboru ráda poukázala na porovnání nové a staré úpravy jednotlivých institutů a na tomto demonstrovala znatelný vývoj v úpravě. Výčet problematik, které by byly třeba řešit však nebude ani zdaleka vyčerpávající.

V.1. Asistovaná reprodukce a ochrana lidského plodu při jejím využití

Pojem asistované reprodukce v současném pojetí pod sebe zahrnuje veškeré postupy, jejichž účelem je překonat překážku, která brání vzniku těhotenství přirozenou cestou, jedná se tak o značně široký okruh postupů. Za poměrně krátký vývoj tohoto odvětví medicíny se vyvinula řada metod, kterými lze pomoci vzniku těhotenství. Volba té správné metody pak záleží především na důvodu nemožnosti otěhotnění ženy, zdravotních rizicích pro tuto ženu a možnosti následného zdravého vývoje plodu.

Základním kamenem úpravy asistované reprodukce jsou především ustanovení Listiny základních práv a svobod upravující právo na život, lidskou integritu, právo na svobodné rozhodování a rodinný život. Konkrétně se asistovanou reprodukcí zabývá zákon č. 20/1966 Sb. o péči o zdraví lidu, který bude s účinností od 1.dubna 2012 nahrazen v oblasti úpravy asistované reprodukce zákonem č. 373/2011 o specifických zdravotních službách, kde asistované reprodukci je věnován celý 1.díl Hlavy II. Zákona.

§ 27d zákona č. 20/1966 Sb., o péči o zdraví lidu asistovanou reprodukcí definuje jako *„postupy a metody, při kterých dochází k manipulaci se zárodečnými buňkami nebo s embryi, včetně jejich uchovávání, a to za účelem léčby neplodnosti ženy nebo muže.“* Zákon dále definuje co je těmito postupy myšleno a podmínky pro provedení úkonů asistované reprodukce. Těmito postupy jsou nejprve odběr zárodečných buněk a v budoucnosti případné umělé oplodnění ženy. Nová úprava pak definici asistované reprodukce pouze upřesňuje a přesněji vymezuje důvody pro provedení. Podrobněji pak vymezuje možnosti provedení umělého přerušování těhotenství a také definuje, kdo může být původcem zárodečných buněk.

Jak starý, tak nový zákon rozlišují několik pojmů a to tzv. *„neplodný pár“*, *„příjemkyně“* a *„dárce“*. Přičemž asistovanou reprodukci dovolují provést pouze za

účelem léčby neplodného páru a právě a jen na žádost takového páru, kterým musí být muž a žena nemající k sobě příbuzenský vztah, který by byl dle zákona o rodině překážkou manželství. Zákon tak omezuje možnost oplodnění žen žijících bez partnera či případně lesbických žen, aby se mohly samostatně rozhodnout pro své mateřství. Jistou možnost jim však dávána v tom, že zákon nevyžaduje aby tento pár byl párem manželským ani partnerským. Z výše uvedeného je tak zcela zřejmý zájem zákonodárce na zdravém vývoji nového jedince a zajištění co možná nejpříznivějších podmínek pro jeho psychický a fyzický vývoj v přirozeném rodinném prostředí. Nový zákon navíc ještě omezuje v §3 odst. 1 písm. a) možnost provedení asistované reprodukce pouze na splnění dvou přesně specifikovaných podmínek, které ve své podstatě vyjadřují záměr zákonodárce, na tom, aby k asistované reprodukci bylo přistupováno, až pokud není jiné možnosti řešení neplodnosti daného páru.

Zájem na zdravém vývoji lidských zárodků a potažmo celé populace dokládají i podmínky pro příjemkyně i pro dárce zárodečných buněk, přičemž zejména u příjemkyní je zdůrazněno individuální posouzení každé ženy a jejího zdravotního stavu vzhledem k zamýšlenému provedení asistované reprodukce. Dárce zárodečných buněk tak může být žena ve věku 18 až 35 let či muž ve věku 18 až 40 let. Každý dárce přitom musí být ochoten podstoupit potřebná genetická a jiná vyšetření, která by mohla jeho způsobilost k dárce zárodečných buněk vyloučit. Zapovězeno je dárce zárodečných buněk osobám zbaveným způsobilosti k právním úkonům i osobám v této způsobilosti jen omezeným. Možnosti ujištění budoucích rodičů o genetických predispozicích a jiných zjištěních, majících vliv na zdravotní stav dítěte, slouží § 27e odst. 10 zákona o péči o zdraví lidu, přičemž při sdělení těchto informací je kladen důraz na anonymitu dárce zárodečných buněk tak, aby na dárce nemohly být vztaženy nepřiměřené nároky, zejména majetkoprávního charakteru, obdobné ustanovení nalézáme i v §10 nového zákona.

Stejně jako u jakéhokoliv lékařského zákroku, je i při provádění úkonů asistované reprodukce zapotřebí udělení informovaného souhlasu. Informovaný souhlas v oblasti asistované reprodukce je zvláště specifikován. Lékařům, podávajícím poučení před udělením informovaného souhlasu, je stanovena zvláštní povinnost seznámení osob podstupujících tyto zákroky se všemi riziky i jinými souvislostmi a následky odběru zárodečných buněk a umělého oplodnění, včetně například informací o

anonymitě dárcovství, vlivu na psychický stav a vývoj dítěte, ale i nově o způsobech nakládání s nadbytečnými embryi včetně finančních nákladů na jejich uchování.⁹⁸

Zvlášť specifikovaný je v zákoně o péči o zdraví lidu souhlas dárce s odebráním zárodečných buněk, který tímto vyslovuje souhlas i s „*použitím zárodečných buněk pro umělé oplodnění a se získáním embryonálních kmenových buněk z nadbytečného embrya, které vzniklo z jeho zárodečné buňky, k výzkumu podle zákona o výzkumu na lidských embryonálních buňkách.*“⁹⁹ Toto pojetí však v nové úpravě již platit nebude a přebytečná embrya budou ze zákona uchována po dobu minimálně 10 let, pokud však neplodný pár prohlásí, že je již dál nechce použít, budou buď zničena nebo se souhlasem daného neplodného páru použita k léčbě neplodnosti jiného páru.

Nová úprava tak ve své převážné části zůstává na standardech dosažených úpravou v ust. §27d a nasl. zákona o péči o zdraví lidu, promítají se však do ní poznatky ve vývoji reprodukční medicíny a její díkce je v mnohém přesnější a podrobnější. Zvláštní důraz je pak kladen na právo potencionálních rodičů, tj. původců zárodečných buněk rozhodovat o tom, jak bude s jejich embryi nakládáno. Dle mého názoru tak nová úprava plně splňuje požadavky, které jsou na úpravu asistované reprodukce kladeny i s ohledem na etická a morální východiska, kdy tato musí být v souladu s požadavky společnosti, a ačkoliv česká společnost je v tomto ohledu dosti liberální, nelze především s důrazem na zdravý vývoj populace i jednotlivců takto důležitou oblast medicíny zanechat bez právní úpravy.

V.1.1. Ochrana lidských embryonálních buněk při provádění asistované reprodukce

Spolu s vývojem reprodukční medicíny a možnostech léčby neplodnosti bylo nutno stanovit meze možností výzkumu a využití lidských embryonálních buněk tak, aby byl zachován a ctěn zájem na zdravém vývoji populace a nedocházelo k nepřiměřeným a neetickým zásahům do přirozené reprodukce lidstva a jeho genetické výbavy, neboť vědecké výzkumy a pokusy si často kladou velmi kontroverzní a společensky nepřijatelné úkoly.

---

⁹⁸ Ust. §8 odst. 1 zák. č. 373/2011 o specifických zdravotních službách

⁹⁹ Ust. §27e odst. 5 zák. č. 20/1966 Sb., zákon o péči o zdraví lidu

Jak již bylo dříve zmíněno na tuto potřebu jako první na mezinárodním poli reagovala Úmluva o biomedicině a její dodatkový protokol o zákazu klonování, které stanovily základní rámec, kterým by měla úprava reprodukční medicíny a embryonálního výzkumu směřovat. S ratifikací této Úmluvy se stala tato ustanovení pro nás závaznými.

V českém právu je tato potřeba našla uplatnění v ustanovení §167 trestního zákoníku, jako trestný čin Nedovoleného nakládání s lidským embryem a lidským genomem.

Lidský plod je při provádění asistované reprodukce chráněn ve dvou úrovních a to, jednak jako zvláštní předmět právních vztahů, který má povahu věci, a se kterým je nutno zacházet určitým stanoveným způsobem při zachování předepsaných postupů a dispozice s ním je tak značně omezena, rozhodování o jeho existenci je však kladeno do rukou jeho původců, a jednak jako s potenciálním lidským životem, na jehož zdravém a pozitivním vývoji v živého jedince má společnost zvláštní zájem.

Ochrana lidského plodu, resp. lidských zárodečných buněk je uplatňována i prostřednictvím občanského práva, a to především ustanoveními o ochraně osobnosti, kdy nepřípustné či vadné non lege artis nakládání se zárodečným materiálem vedoucí k jeho znehodnocení je způsobilé „*narušit osobnost dárce v její fyzické i morální integritě, a tím neoprávněně zasáhnout do osobnostních práv manželů na soukromý a rodinný život ve smyslu § 13 občanského zákoníku.*“ jak bylo judikováno rozsudkem Nejvyššího soudu České republiky ve věci sp.zn. 30 Cdo 2914/2005 ze dne 22.6.2006.

V.2. Problematika těžce malformovaných plodů

S rozvojem medicíny a moderních diagnostických metod se podařilo ve zkoumání prenatalních forem života dosáhnout již takové úrovně, že je možno u nenarozeného jedince zjistit nejen jeho pohlaví a další znaky viditelné za použití zobrazovacích prostředků pouhým okem, nýbrž i jeho možné genetické či jiné vrozené vady a i s jistou přesností určit i druh postižení. S těmito možnostmi však vyvstávají velmi složité otázky spíše etického charakteru, kdy jsou při zjištění, že plod je těžce

malformovaný, jak matka, tak i lékaři stavěni před rozhodnutí, zda nechat takového jedince narodit či přistoupit k umělému přerušeni těhotenství.

Pro případ diagnostiky vrozené vady plodu již v průběhu těhotenství je zákonem o umělém přerušeni těhotenství stanovena hranice možnosti provést legálně tento zákrok do 24.týdne těhotenství ženy.

V případě diagnostikované vady jsou budoucí rodiče často stavěni před velice obtížné rozhodnutí, zda podstoupit zákrok, který povede k usmrcení takového hybridního plodu a jeho následnému odněti z těla matky nebo, zda nechají takového jedince narodit s tím, že tento bude pak celý život odkázán na péči svého okolí a v podstatě nebude nikdy schopen plnohodnotného života tak, jak ho chápe a vnímá dnešní společnost. Vystává zde tedy obecnější problematika hodnoty lidského života a lidského bytí, kdy jedinec, který je celoživotně odkázán na nákladnou léčbu a v podstatě celodenní a celoživotní péči svého okolí, představuje jak pro rodiče, tak obecně pro celou společnost velkou zátěž, kdy takový jedinec v podstatě pouze čerpá prostředky ze sociálního systému a pro rodinu představuje vlastně celoživotní omezení v jejich aktivitách. Na druhou stranu nelze budoucím rodičům upřít právo na to, aby se jim takové dítě narodilo a nikdo nemůže matku nutit k potratu, neboť ačkoliv takový zákrok naše právo povoluje, může být matka vázána i náboženskými pravidly či jinými morálními či etickými hodnotami, které jí nedovolují se, ač poškozeného plodu, zbavit.

V hodnocení míry ochrany lidského plodu a lidského plodu s nápadnou malformací nelze zcela odhlédnout od skutečnosti, že samotný zákon o umělém přerušeni těhotenství, respektive jeho prováděcí vyhláška, zcela zjevně nenarozenému jedinci s diagnostikovanou vývojovou vadou přiznává nižší formu ochrany, když u takového plodu povoluje provedení potratu i v pozdějších fázích těhotenství, než u plodu u kterého takováto vada diagnostikována nebyla. Nenarozený postižený lidský jedinec je od počátku považován za subjekt práva, kterému je prokazatelně přiznáváno méně práv, než stejně starému plodu, který je potenciálně zdravý. Zákon tak reflektuje dlouhodobé vnímání malformovaných plodů společností, přičemž tím, že umožňuje usmrtit takového jedince ještě ve fázi plodu, se nedostává do rozporu s právem každého na život tak, jak ho zaručuje článek 6 odstavec 1 Listiny základních práv a svobod.

Přístup společnosti k jedincům, kteří se narodili se zjevnou vrozenou vadou, lze vypožorovat již v minulosti, kdy ještě neexistovala možnost prenatalních diagnóz. Malformace plodu tak vyšla najevo až po jeho porodu. Již římské právo považovalo usmrcení „zrůdy“ za beztrestné. V ranném středověku se pak šlo ještě dále a takoví jedinci byli považováni za nadpřirozené bytosti či zrozence ďábla a jako takoví často i spolu s matkou byli odsouzeni k smrti shozením ze skály či upálením na hranici. Ani katolická víra, jakkoliv zcela odmítá potraty, k malformovaným plodům, které vykazují zcela zjevné vady a zrůdnosti, není úplně k této problematice lhostejná a kněz má-li přistoupit ke křtu, pak používá obligátní klauzule: „...*jsi-li člověk, křtím tě*“.

V.2.1. Historie prenatalní diagnostiky v ČR

Historie prenatalní diagnostiky v České republice sahá teprve do 70. let 20-tého století. V roce 1971 se začalo provádět cytogenetické vyšetření buněk získaných odběrem plodové vody v nemocnici v Praze - Motole, v roce 1972 ho pak následovalo pracoviště fakultní nemocnice v Praze na Albertově, a následně i v roce 1976 v Praze - Podolí, v tomtéž roce se začalo diagnostikovat poprvé mimo Prahu a to v Olomouci. K rozvoji dalších pracovišť zabývajících se prenatalní diagnostikou docházelo pak hlavně v letech 1983 - 1988.

Při prvních zkoumáních šlo především o záchyt Downova syndromu u plodů těhotných žen nad 40 let, později se však indikace k prenatalní diagnostice zkracovala.

Výsledky prenatalní diagnostiky a metod sekundární prevence se u nás podrobněji evidují od roku 1985. Vychází z hlášení, která podávají jednotlivá oddělení lékařské genetiky v ČR. V prvních letech byla data, mapující výsledky prenatalního diagnostikování, zpracovávána v pražském Ústavu pro péči o matku a dítě. V současné době jsou tato data zpracovávána Ústavem zdravotnických informací a statistiky ČR.¹⁰⁰

Genetická vyšetření, jejich meze a postupy nově uceleně upravuje Díl 6 Hlavy II. zák. č. 373/2011 o specifických zdravotních službách, kdy jsou přesně stanoveny situace, kdy je možno podstoupit genetické vyšetření, podmínky poučení o účelu a způsobu genetických vyšetření včetně jejich následků. Specifické podmínky pro

---

¹⁰⁰ www.vrozenevady.cz

genetické vyšetření lidského embrya či plodu pak upravuje §29 odst. 3 zákona o specifických zdravotních službách.

V.2.2. Vrozené vady v České republice

I přes zjevné pozitivní výsledky prenatalní diagnostiky, kdy valná většina žen, u jejichž plodu je zjištěna genetická vada, se v návaznosti na toto zjištění rozhodne podstoupit potrat, počet dětí narozených s vrozenou vadou či vadou diagnostikovanou do jednoho roku života dítěte postupně dlouhodobě stoupá.

Jak je vidět na statistikách¹⁰¹ Ústavu zdravotnických informací a statistiky České republiky v roce 1994 se takovýchto dětí narodilo 2127, zatímco v roce 2009 vrozená vada do jednoho roku života byla zjištěna u 4 653 dětí (2 745 chlapců a 1 908 dívek). Na 10 000 živě narozených připadalo 393 dětí postižených vrozenou vadou (oproti 404 dětem narozeným v roce 2008).¹⁰² Přičemž nejčastějšími diagnostikovanými vadami byly hypospadie, Downův syndrom, rozštěp páteře a některé další.

V.2.3. Koncepce wrongful birth a wrongful life

V posledních letech se již i v České republice začaly objevovat případy, kdy matka či případně i samotné dítě podávají žaloby, ve kterých se domáhají, buď prostřednictvím nároků z titulu náhrady škody či nároků z titulu ochrany osobnosti, finanční satisfakce za újmu spojenou s nechtěným narozením dítěte či snížením společenského uplatnění v důsledku nediodagnostikovaného postižení plodu.

Koncepce žalob wrongful birth představuje situaci, kdy se žalobkyně domáhá náhrady nemajetkové újmy z titulu ochrany osobnosti z důvodu, že se jí v důsledku nesprávného postupu lékaře narodilo nechtěné dítě a náhrady škody způsobené narozením tohoto dítěte, zejména ve spojení s náklady vynaloženými při přípravě k mateřství a při výchově dítěte.¹⁰³ Tato situace tak přichází v úvahu zejména při

---

¹⁰¹ www.uzis.cz

¹⁰² www.uzis.cz

¹⁰³ CÍSAŘOVÁ, D., SOVOVÁ, O. a kol., *Trestní právo a zdravotnictví*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství Orac, 2004, s.100

chybně provedené interrupci, sterilizaci a dalších zákrocích reprodukční medicíny stejně tak, jako v případech nedostatečného poučení pacientek při zmiňovaných zákrocích, ale i při špatné aplikaci a poučení při užívání antikoncepčních metod.

Debaty o oprávněnosti wrongful birth žalob u nás rozvířilo rozhodnutí Krajského soudu v Brně ve věci ženy, která se domáhala u soudu náhrady nemajetkové újmy za narození dítěte po provedené interrupci, kdy během soudního řízení bylo prokázáno pochybení lékaře při interrupčním zákroku. Ženě s přihlédnutím k jejímu nezodpovědnému přístupu k následným kontrolám stavu, byla přiznána náhrada nemajetkové újmy v penězích ve výši 80 tisíc korun českých, přičemž v rozhodnutí soudu bylo především zdůrazněno právo ženy svobodně rozhodovat o svém mateřství a těhotenství a tím i ve znemožnění svobodné volby způsobu svého života do budoucna. Zároveň byla zdůrazněna i újma spočívající v oprávněných obavách ženy o vývoj plodu a potažmo i dítěte, které vzhledem k životní situaci žalobkyně nebyly zcela příznivé. Rozhodnutí Krajského soudu bylo následně potvrzeno i Vrchním soudem v Olomouci.¹⁰⁴ Podobným případem se následně zabýval i Krajský soud v Praze v případě ženy, která i přes podstoupenou sterilizaci otěhotněla a to po spontánním zprůchodnění vaječnicků. Pochybení lékařů při provedeném zákroku však prokázáno nebylo. Bylo však prokázáno nedostatečné poučení ženy, která nebyla na tuto možnost upozorněna, informovaný souhlas tak nebyl udělen v souladu se zákonem. Ženě tak vznikla újma v podobě narození dítěte, které si již nepřála a podstoupeným zákrokem se jeho početí snažila předejít. Žaloba byla u Krajského soudu v Praze úspěšná, u Vrchního soudu v Praze však tato žaloba úspěšná nebyla a to kromě jiného i z důvodu její „nemravnosti“.

Přístup ke koncepci wrongful birth žalob tak z hlediska přístupu českých soudů zůstává i nadále otevřenou otázkou, obecně však lze konstatovat, že dříve všeobecně přijímaný názor, že narození dítěte nemůže představovat újmu, je postupně opouštěn, za současného zvýšení důrazu na svobodu rozhodování a plánování rodičovství. Právo na ochranu lidského plodu je zde zdůrazňováno především ve spojitosti s obavami o jeho možný budoucí vývoj a zajištění jeho existence.

---

¹⁰⁴ RYŠKA, M. *To je vražda, napsala aneb Když lékař zachrání život*, Jiné právo 19.11.2009 [cit.29.11.2011] dostupný z <http://jinepravo.blogspot.com/2009/11/michal-ryska-to-je-vrazda-napsala-aneb.html>

Spíše než nároky z wrongful birth žalob se zdají býti více kontroverzními žaloby vycházející z koncepce wrongful life, neboli v překladu bezprávného života. V tomto případě podávají žalobu samy nechtěné děti prostřednictvím svých zástupců, přičemž v drtivé většině se jedná o děti postižené. Žaloba zní na náhradu nemajetkové újmy, která vznikla v důsledku samotné existence tohoto jedince¹⁰⁵ a směřuje povětšinou proti lékaři, jehož chybou bylo zapříčiněno, že se dítě vůbec narodilo. V potaz přicházejí především situace, kdy lékař v průběhu těhotenství nedignostikuje vývojovou vadu plodu, jakkoliv tohoto zjištění byl schopen, a dítě se narodí, ačkoliv pokud by o této vadě matka věděla, tento plod by s určitostí nedonosila. Při posuzování těchto případů jsou tak soudci stavěni před nelehkou otázkou posouzení kvality života s postižením v porovnání se samotnou neexistencí daného jedince. Objektivní zhodnocení je tak v těchto případech zcela nemožné a i proto jsou žaloby tohoto typu obecně odmítány a v řadě států i zcela zakázány.

Všeobecně známým případem úspěšné wrongful life žaloby byl případ Perruche, který však vyvolal ve Francii, kde tento spor probíhal, velký odpor laické i odborné veřejnosti. V dané věci se jednalo o ženu, která v průběhu těhotenství prodělala nemoc, která byla způsobilá poškodit plod, vinou chyby při laboratorním testování bylo však toto poškození vyloučeno, i přesto se ženě narodil těžce postižený syn, přičemž žena se již v průběhu nemoci vyjádřila, že v případě že bude zjištěno poškození plodu, hodlá podstoupit zákrok směřující k umělému ukončení jejího těhotenství. V průběhu sporu byla příslušnými soudy střídavě judikována existence a neexistence kauzálního vztahu mezi pochybením lékařů a handicapem dítěte, konečným rozhodnutím však tento kauzální vztah byl potvrzen a rodičům byla přiznána měsíční renta až do smrti jejich postiženého dítěte. Podobný případ byl řešen i před nizozemskými soudy ve věci Kelly Molenaarové, kdy došlo k zanedbání lékařů při zjišťování rodinné anamnézy a neprovedení genetických testů, které by možnost postižení vycházejícího z této anamnézy vyloučily. V daném případě připustily nizozemské soudy jak wrongful birth, tak wrongful life žaloby.

Koncepce wrongful birth a wrongful life představují posun ve vnímání hodnoty lidského života a představují moderní pojetí lidských práv, která více kladou důraz na svobodné rozhodování osob o svém životě a životě jejich dětí.

---

¹⁰⁵ DOLEŽAL, T. *Jak posuzovat kvalitu života*, Zdravotnické právo a bioetika 28.02.2011 [cit.29.11.2011], dostupný z <http://zdravotnickepravo.info/jak-posuzovat-kvalitu-zivota/>

IV.3. Institut matky hostitelky

Institut matky hostitelky, nebo také „surogační mateřství“ představuje z hlediska práva poměrně nový pojem, který je však schopen narušit právní jistoty, které platily a leckde samozřejmě i platí již několik tisíc let. Řeč je o institutu určování mateřství, kdy byla obecně přijímána stará římská zásada „*mater semper certa est, pater semper incertus*“ (matka je vždy jistá, otec je vždy nejistý). V dnešním pojetí, tedy zásada, kterou promítá náš zákon o rodině v § 50a, že „*matkou dítěte je žena, která jej porodila*“. S rozvojem asistované reprodukce v druhé polovině dvacátého století se však naskytla i jedinečná možnost pro ženy, které nejsou z nejrůznějších důvodů schopny otěhotnět, nebo odnosit dítě ve svém těle.

Při surogačním mateřství dochází k implantaci zárodečných buněk tzv. objednatelského páru do těla ženy, která pak dítě odnese v průběhu těhotenství a porodí ho. Poté však dítě předává původcům biologického materiálu dítěte. Zpravidla tak dochází především k implantaci embrya, které bylo fertilizováno in vitro a jehož zárodečné buňky pocházejí od obou z objednatelského páru. Méně časté jsou však i případy, kdy dochází pouze k oplodnění náhradní matky semenem muže z objednatelského páru, tato situace představuje řešení především v případech, kdy žena nemá svá vlastní vajíčka.

Možnost surogačního mateřství kromě výše zmíněných výhod přináší i mnohá rizika a to především etického, psychologického a právního rázu. Neboť mezi objednatelským párem a náhradní matkou dochází k uzavření smlouvy, která však není v našem právním řádu právně vynutitelná u soudu a jako taková není v souladu se zákonem. Následné řešení sporných situací, kdy náhradní matka odmítá dítě předat, či naopak objednatelský pár odmítá dítě převzít, ať již z důvodu jeho malformace či z důvodu jiného, je tak velice obtížné až neřešitelné. Sporná je i komercializace takového jednání, kdy by toto bylo možno považovat za nedovolený obchod s lidskými tkáněmi a orgány.

Dle zákona č. 94/1963 Sb., o rodině je „*matkou dítěte žena, která je porodila*“. Toto ustanovení bylo do zákona o rodině zaneseno až jeho novelou v roce 1998, kdy

bylo nutno reagovat na vývoj v oblasti reprodukční medicíny a vnést tak jistotu do právních vztahů vznikajících při zákrocích asistované reprodukce, jejíž součástí je surogační mateřství. Toto pojetí je přejímáno i do návrhu nového občanského zákoníku, který by mohl, dle vývoje legislativního procesu, nabýt účinnosti od 1.1.2014.

Český právní řád o problematice náhradního mateřství mlčí, tedy ho nikde neupravuje, ale ani nezakazuje. Při dodržení předem stanoveného postupu, který poskytuje náš právní řád, je tedy i v našich podmínkách surogační mateřství přípustné. Při dodržení podmínek povolení asistované reprodukce je možné do těla náhradní matky implantovat embryo objednatelského páru, které tato žena odnese v průběhu těhotenství a následně i porodí, poté následuje fáze předání dítěte do péče jeho biologickým rodičům a to na základě procesu osvojení. Dle platné právní úpravy je tak vyloučeno využití náhradního mateřství prostřednictvím blízké příbuzné, které se často nabízí jako nejbližší a nejjednodušší varianta volby náhradní matky, neboť osvojení mezi blízkými příbuznými není přípustné.

Z pohledu ochrany lidského plodu, který je vkládán do zcela cizího organismu náhradní matky a po porodu je jí opět odnímán, v právu řešen není. Řešena samozřejmě není ani s tím spojená odpovědnost náhradní matky za život a zdravý vývoj lidského plodu, potenciální rodiče tedy nemají možnost ovlivnit, zda bude náhradní matka dodržovat správnou životosprávu a veškerá další omezení, spojená se stavem těhotenství. Jakkoliv by toto mohlo být obsaženo v surogační smlouvě, nemůže to, jak již bylo výše uvedeno, být vynucováno soudně. Na rozhodnutí náhradní matky by bylo i případné podstoupení umělého přerušování těhotenství a rozhodování o existenci a neexistenci plodu, který ačkoliv je cizího původu a před umělým oplodněním patřil objednatelskému páru, se stává součástí těla náhradní matky a potenciální rodiče k němu do doby osvojení novorozence ztrácejí jakákoliv dispoziční i jiná práva.

Surogační mateřství představuje velmi významný institut, který na jedné straně představuje mnohdy i jedinou naději pro ženy, které nejsou schopny otěhotnět, či podstoupit těhotenství, jak vychovávat „své“ dítě, na druhou stranu však přináší mnohá úskalí a to jak na poli práva, tak především v psychologické a etické rovině.

Závěr

Ochrana lidského plodu je velmi rozporuplnou otázkou, přičemž tato otázka je spíše morálního či filozofického charakteru, než tak úplně otázkou právní. Platí zde tedy mnohem více než jinde, že právo má být minimem morálky. Úkolem práva při ochraně lidského plodu není zcela komplexně danou problematiku upravit, nýbrž právo by v této oblasti mělo být pouze jakýmsi korektivem a mělo by ponechávat zásadní volbu na morálním přesvědčení lidí a především pak matek, součástí jejichž těla lidský plod po celých dlouhých devět měsíců je.

Ochrana lidského plodu nabízí velké množství otázek a dohadů spojených jak se samotným právem na život plodu, tak i s ochranou jeho dalších práv jako je právo na zdravý životní vývoj, právo narodit se chtěný a do sociálně zajištěného prostředí a taktéž práva majetková. Nelze se tak při rozboru ochrany lidského plodu omezit pouze na úpravu potratů, respektive umělého přerušení těhotenství, jak by se při prvním pohledu nabízelo.

V posledních letech dochází k velmi rychlému až překotnému vývoji medicínské vědy a lidstvu se tak nabízejí stále nové a nové možnosti, jak uměle zasahovat do přirozeného vývoje lidstva. Jedním z nerychleji se rozvíjejících se oborů je reprodukční medicína. Základním problémem přijetí či nepřijetí postupů reprodukční medicíny je to, že se dotýká velmi citlivé oblasti lidského života a to jeho přirozené reprodukce. Domnívám se, že právě potřeba úpravy a reakce na tyto nové možnosti je v současnosti mnohem palčivějším problémem, než debata o přípustnosti či nepřipustnosti potratů.

Otázka povolení a nepovolení interrupcí provází lidstvo odnepaměti, vždy se objevovaly ženy, které děti nechtěly, nebo vzhledem k životním okolnostem mít ani nemohly a pokoušely se nenarozeného dítěte různými způsoby zbavit, přičemž institut tzv. andělíčkářek je znám celý dlouhý středověk. Až novověk a převrat ve způsobu lidského života i v náboženských naukách přinesl nové názory a začal takové konání, vedoucí k umělému ukončení těhotenství, trestat. Společnost však velmi rychle zjistila, že takováto cesta není tím nejlepším řešením a moderní státy tak přecházejí k mnohem větší liberalizaci úpravy interrupcí, což přispívá i ochraně zdraví žen a zdravému vývoji lidské populace. Naše úprava je tak v tomto ohledu vedena především zájmem na ochraně zdraví ženy, kdy nastavené hranice především podněcují ženu k co nejrychlejšímu rozhodnutí o tom, zda dítě chce či ne.

Troufám si říct, že ochrana nového klíčícího života v celém našem právním řádu je až na druhém místě a to i vzhledem k návodu, který dává tomuto výkladu Listina základních práv a svobod. Právo na život a zdraví ženy by tudíž vždy mělo převážet právo lidského plodu na jeho ochranu. Jiné tomu bude samozřejmě v oblasti jiných práv, kdy hodnota ochrany lidského plodu, jakožto potencionálního lidského života postupně v průběhu těhotenství narůstá a tím jsou přirozeně omezována práva matky a to především ta, která závisí v její svobodné volbě o svém těhotenství a právu na plánované rodičovství.

Lidský plod je chráněn na řadě míst našeho právního řádu, počínaje mezinárodní a ústavní úrovní, které poskytují především doporučení a korektivy další podrobnější úpravy, což na této úrovni je dle mého postačující, neboť tyto normy mají především představovat základ pro další úpravu a mají být tím největším obecně přijatelným kompromisem.

V této práci jsem se záměrně nezaobírala detailním rozбором jednotlivých institutů a problémů, ale chtěla jsem především vytvořit komparativní materiál, který by zmapoval ochranu lidského plodu napříč celým naším právním řádem ve světle současné legislativy i současného smýšlení české společnosti. Každá z oblastí úpravy by mohla být samostatným tématem diplomové práce, neboť každá z jednotlivých úprav může nabízet i velké množství otázek, které v této práci byly pouze nastíněny, či případně nebyly vůbec řešeny. V této práci tak je především kladen důraz na postihnutí vývoje ve vnímání jednotlivých problémů, souvisejících s lidskou reprodukcí s ohledem na práva a ochranu samotného plodu a na práva plodu v porovnání s právy matky, která dle mého názoru se v poslední době více klaní ve prospěch práv matky a jejího svobodného rozhodování. Na ženy je tak kladen větší tlak na zodpovědné rozhodování o svém těhotenství a zajištění zdravého vývoje dítěte tak, aby bylo schopné obstát v současné společnosti.

Závěrem bych ráda uvedla, že dle mého názoru ochrana lidského plodu, odhlédnu-li od některých přežitků dřívějšího režimu, je upravena dostatečně a způsobem, který odpovídá dnešnímu smýšlení české společnosti a i vývojovým tendencím ve zdravotnictví, kdy odpovědnost za rozhodování o svém životě je přenášena na pacienty. Stejně tak je rozhodování o zdraví a existenci plodu a jeho možnosti narodit se je přenášeno na jeho matku, součástí jejíhož těla je.

Seznam použité literatury

I. Knižní prameny

- BAHOUNEK, T. J.; FUKALOVÁ, D.; MAN, V.; et al. *Čtyři pohledy na interrupci*, první vydání, Ostrava-Přivoz: KEY Publishing s.r.o., 2007
- CÍSAŘOVÁ, D. *Ochrana lidského života jako základní lidské právo*, In: Pavlíček, V. a kol. *Občanská a lidská práva*, první vydání, Praha: ALEKO, 2002
- CÍSAŘOVÁ, D.; SOVOVÁ, a kol. *Trestní právo a zdravotnictví*, druhé vydání, Praha: Nakladatelství Orac, s.r.o., 2004
- PAVLÍČEK, V. *Ústava a ústavní řád České republiky*, díl II: Práva a svobody, Praha: Linde, 2002
- ŠÁMAL, P. et al. *Trestní zákoník : Komentář. II. díl. Zvláštní část*. Praha: C. H. Beck, 2010
- TĚŠINOVÁ, J.; ŽDÁREK, R.; POLICAR, R. *Medicínské právo*, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 2011
- ŠÁMAL, P., RIZMAN, S. *Trestní zákon: komentář*, 1. vydání, Praha: C.H.Beck, 1994
- ŠÁMAL, P., RIZMAN, S. *Trestní zákon: komentář*, II. Díl Zvláštní část, 6. vydání, Praha: C.H.Beck 2004
- TESAŘ, J. *Soudní lékařství*, Praha: Avicenum, 1976
- HÁJEK, F.: *Soudní lékařství*, Praha APN 1957
- NIKŠOVÁ, G.: *Nedovolené prerušenie tehotenstva v československom trestnom práve*, Bratislava, vyd.SAV, 1971, str. 175 a násl.
- KÜHN, Z., *Ochrana lidského plodu v trestním právu*, Příručky MS ČR, Praha 1998, s.51
- NOVOTNÝ, O., VOKOUN, R., ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní právo hmotné. Zvláštní část*, 6. vydání, Praha: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2010
- JELÍNEK, J. a kol., *Trestní právo hmotné*, 2. vydání, Praha: Leges, 2010

II. Periodika

- CÍSAŘOVÁ, D. *Iura novit curia*, Trestní právo 5/98
- DOLENSKÝ, A. *Momentum partus*, Trestní právo 3/98
- HADERKA, J.F. *Některé právní problémy reprodukční medicíny*, Zdravotnictví a právo 2/2000
- HENDRIKS, A. *Právní a etické aspekty prenatální diagnosy*, Zdravotnictví a právo 7-8/99
- HŮLKA, Š. *Ochrana lidského plodu podle Evropské úmluvy o lidských právech*, Jurisprudence 6/2004
- HŮLKA, Š. *Právo na život v mezinárodním a evropském právu*, Právník 11/2004
- JAKEŠOVÁ, P. *Vybrané problémy právní úpravy umělého přerušeni těhotenství*, Zdravotnictví a právo 6/2005
- KŘEPELKA, F. *Evropský standard lidských práv a zdravotnictví*, Zdravotnictví a právo 7-8/2002
- KÜHN, Z. *K otázce vymezení pojmu lidského plodu z hlediska trestního práva*, Trestní právo 10/98
- MELICHAROVÁ, D. *Určení a popření mateřství, problematika surogačního mateřství*, Zdravotnictví a právo 7-8/2000
- MITLÖHNER, M. *Charta sexuálních a reprodukčních práv*, Zdravotnictví a právo 7-8/99
- MITLÖHNER, M. *Některé filozoficko právní pohledy na život a smrt*, Zdravotnictví a právo 3/2002
- MITLÖHNER, M. *Některé právní problémy současné medicíny*, Zdravotnictví a právo 3/2000
- MITLÖHNER, M. *Vybrané právní a etické problémy spojené s narozením těžce malformovaného jedince*, Zdravotnictví a právo 2/2001
- MITLÖHNER, M.; REŽŇÁKOVÁ, M. *K vymezení objektu trestných činů proti životu*, Trestní právo 12/97

- UZEL, R. *Porod a začátek života*, Trestní právo 4/99
- VALIŠOVÁ, V. *K některým otázkám asistované reprodukce z pohledu současné právní úpravy*, Zdravotnictví a právo 7-8/99
- VALIŠOVÁ, V. *Neminem laedere?*, Zdravotnictví a právo 3/2000
- KALVACH, M. *Asistovaná reprodukce ve světle současné legislativy*, Zdravotnictví a právo 3/2010
- ČAPEK, J. *Reprodukční práva ve světle judikatury ESLP*, Zdravotnictví a právo 9/2011
- SMOLÍKOVÁ, K. *Institut matky hostitelky*, Zdravotnictví a právo 11/2009

III. Internetové zdroje

- DOLEŽAL, T. *Jak posuzovat kvalitu života*, Zdravotnické právo a bioetika 28.02.2011 [cit. 29.11.2011], dostupný z <http://zdravotnickepravo.info/jak-posuzovat-kvalitu-zivota/>
- RYŠKA, M. *To je vražda, napsala aneb Když lékař zachrání život*, Jiné právo 19.11.2009 [cit. 29.11.2011] dostupný z <http://jinepravo.blogspot.com/2009/11/michal-ryska-to-je-vrazda-napsala-aneb.html>
- UZEL, R. *Práva matky a plodu*, Společnost pro plánování rodiny 19.01.2006 [cit. 06.03.2011], dostupné z <http://www.planovanirodiny.cz/>
- Intercepce 4.12.2000 [cit. 20.03.2011] <http://www.sexus.cz/slovník/intercepce>
- PAŘÍZEK, A. *Těhotenská matematika*, Kniha o těhotenství a dítěti, Praha: Galén, 2009, dostupné z: <http://www.porodnice.cz/tehotenska-matematika>
- *Uhníždění, nidace, implantace oplod. vajíčka* [cit. 20.03.2011] <http://www.porodnice.cz/uhnizdeni-nidace-implantace-oplod-vajicka>
- <http://www.osn.cz>

- *Evropská úmluva o lidských právech* 22.10.2009 [cit. 15.06.2011] <http://www.businessinfo.cz/cz/clanek/e/evropska-umluva-o-lidskych-pravech/1000697/5226/>
- *Zdravotnictví České republiky 2010 ve statistických údajích*, Praha: Ústav zdravotnických informací a statistiky České republiky, 2010, dostupné z www.uzis.cz
- Statistické přehledy kriminality 2010, dostupné z <http://www.policie.cz/clanek/statisticke-prehledy-kriminality-650295.aspx>
- Historie a současnost registrace vrozených vad v České republice, [cit. 01.11.2011], dostupný z <http://www.vrozenevady.cz/historie.php>
- LAJKEP, T. *Status lidského embrya z hlediska filozofické antropologie*, Lékařská fakulta Masarykovy univerzity , Brno, [cit. 20.03.2011] dostupný z http://www.volny.cz/bioetika/clanky/status_embrya_2003_4.html
- KLÍMOVÁ, M. *Náboženská morálka a potraty*, 15.03.2010 [cit. 20.03.2011] dostupný z <http://www.spolcs.cz/view.php?cisloclanku=2010030016>

Abstrakt

Ochrana lidského plodu

Tato diplomová práce se zabývá ochranou lidského plodu v českém právním řádu, a to jak z mezinárodně právního hlediska, tak i na úrovni ústavního práva, práva trestního i práva soukromého a zabývá se i specifickou úpravou v jednotlivých zákonech speciálních, jako je zákon o umělém přerušení těhotenství nebo také nový zákon o specifických zdravotních službách. Významnou část právního výkladu taktéž tvoří judikatura jak mezinárodních, tak vnitrostátních soudů, která se zabývá ochranou lidského plodu.

Tato práce se zaměřuje na ochranu lidského plodu komplexně a má tvořit komparativní materiál, který srovnává ochranu lidského plodu v jednotlivých oborech práva. Rozbor jednotlivých problémů a institutů spojených s ochranou lidského plodu tak není zcela vyčerpávajícím, nýbrž se zaměřuje především na ochranu a postavení lidského plodu v jednotlivých úpravách.

Ochrana lidského plodu představuje velmi rozporuplné téma, které nabízí spoustu otázek k řešení a k debatám, na něž se tato práce snaží reflektovat a zhodnotit je z hlediska současného právního stavu a stavu společnosti. Historicky nikdy nebyl přístup k existenci potencionálního lidského života zcela jednotný, v různých kulturách byl a je vnímán zcela odlišně. Postavení lidského plodu je ovlivňováno náboženským i morálním vnímáním společnosti a samozřejmě je také ovlivněno vývojem reprodukční medicíny.

Úvodní část této práce je věnována rozboru a určení časového rozmezí, kdy můžeme mluvit o existenci lidského plodu a o jeho ochraně. Momentů, do kterých lze položit začátek ochrany lidského plodu, nacházíme ve vývoji plodu hned několik. Patří mezi ně především okamžik početí, následně okamžik usazení oplozeného vajíčka v těle matky či až pozdější období těhotenství. Zvláštní pozornost pak zasluhují i lhůty, které stanoví hranice přípustnosti umělého přerušení těhotenství dle zákona o umělém přerušení těhotenství, a které jsou z praktických důvodů počítány ještě od doby, kdy ještě nedošlo ani k početí. Více než o začátku ochrany lidského plodu se vedou debaty o konci ochrany nového jedince jako lidského plodu a počátku ochrany jako člověka. Tímto momentem může být jak počátek porodu, tak moment kdy dítě začne opouštět

tělo matky či až první samostatné nadechnutí. Tato práce dochází k závěru, že v posuzování počátku i konce ochrany lidského plodu je vždy třeba vycházet z účelu a výkladu konkrétně aplikovaného zákona.

V další části se tato diplomová práce zabývá právním postavením lidského plodu z hlediska střetu práv matky a nenarozeného dítěte a nadále pak i specifickým postavením embrya in vitro.

Hlavní část práce tvoří rozbor ochrany a postavení lidského plodu dle jednotlivých oborů práva. Práce se zprvu zabývá úpravou v mezinárodních smlouvách o lidských právech a judikaturou s těmito smlouvami související. Následuje rozbor z hlediska ústavního práva, konkrétně pak z pohledu čl. 6 odst. 1 věty druhé Listiny základních práv a svobod. Samostatná kapitola je věnována úpravě interrupcí, které s ochranou lidského plodu úzce souvisí a ovlivňují jeho existenci. Důraz je především kladen na hodnocení ochrany lidského plodu v porovnání s právem matky na svobodném rozhodování o svém těhotenství a rodičovství. Další kapitola rozebírá plod a jeho ochranu prostředky trestního práva, které tento plod chráním zejména prostřednictvím těhotenství ženy a také prostřednictvím ochrany před zásahy a manipulací s lidským genetickým materiálem. Z pohledu občanského práva se práce zabývá především ochranou majetkových nároků lidského plodu jako nascitura a statusem věci embrya in vitro.

V závěrečné části se práce zaměřuje na řešení specifických problémů spojených s ochranou prenatálních forem života. Práce se tak zabývá konkrétně asistovanou reprodukcí, problematikou těžce malformovaných plodů a prenatální diagnostiky a také institutem náhradního mateřství.

Tato práce tak zapracovává předpisy o ochraně lidského plodu napříč celým právním řádem včetně judikatury a nové zákonné úpravy, která v době vypracování této práce ještě nenabyla účinnosti.

Protection of a human foetus

The aim of this thesis is to deal with the protection of the human foetus in the scope of the Czech legal environment as well as in the relation with the international law. The work provides the insight into the specific law areas as constitutional law, criminal law and also private law and deals with the specific rules contended in the single act as the Interruption of the pregnancy act and the new Specific medical services act. The substantial part of the legal discussion is supported by examination of the decisions of the courts both international and national which reflect the protection of human foetus.

The thesis focuses on the protection of human foetus in its complexity and shall provide the comparative material which compares the protection of the human foetus within the specific law disciplines. The analysis of single legal problems and issues of the protection of the human foetus is not exhaustive and focuses on the protection and state of the human foetus in specific statutes.

The protection of the human foetus represents quite discussable issue which provides a large number of questions to be answered and leads to the discussions which are reflected in this work. The key issue is researched under the actual conditions of the legal system and also with the impact on the current mood within the society. Throughout the history the position of the society to the potential human life was never truly united and the reflection of this issue was and still is substantially different in various cultures. The position of human foetus is influenced by the religious and moral awareness of the society and of course is also influenced by the progress in the field of the reproductive medicine.

The opening part of this work concentrates on the analysis and definition of the time period when we can consider the existence of the human foetus and its protection. There are several moments in the evolution of the foetus which can establish its protection. It is mainly the moment of conception, the moment of the settlement of the fertilized egg in the body of mother or the later stage of the pregnancy. Very important are the terms which define the boundaries of legal interruption according to the Interruption of the pregnancy act and which are from the practical reasons placed previous to the moment of the conception. More than the beginning of the protection is

discussed the end of the protection of the individual as a foetus and the beginning of the protection as a human being. This can be the moment of the childbirth or the moment when the child leaves the body of mother or the first independent breath. This work had come to the conclusion the moment of the beginning and the end of the protection of the human foetus shall be interpreted in the dependence on the purpose and interpretation of the law which is applied in the specific situation.

In the following part of the work is examined the legal position of the human foetus in the relation with the conflict of the rights of the mother and unborn child and also the unique position of the embryo in vitro.

The crucial part of the work analyses the protection and the position of the human foetus according to the single law disciplines. At first the work explores the international treaties related to the human rights and the decisions of the courts coherent with these treaties. This part is followed by the analysis based on the position of the constitutional law especially the article 6 par. 1 second sentence of the Bill of rights. Another chapter deals with the interruption law which is connected to the protection of the human foetus and which influences its existence. The special attention is paid to the protection of the foetus comparing to the right of mother's free will to decide about her pregnancy and maternity. The following chapter provides the possible protection of the foetus provided by the criminal law which aims to protect the foetus especially through the pregnancy and through the provisions against the manipulation with the human genetic material. The civil law is represented by the protection of the property rights of the human foetus as a nasciturus and the position of the embryo in vitro.

In the final part of the thesis is considered the solution of characteristic issues related to the protection of the prenatal forms of the life. More specifically the work deals with the assisted reproduction, issues of the serious foetus malformations and prenatal diagnoses and as well with the institute of the surrogacy.

The thesis reflects the law related to the protection of the human foetus through the whole legal system including the decisions of the courts and the new law which is at the moment not in the legal force yet.

